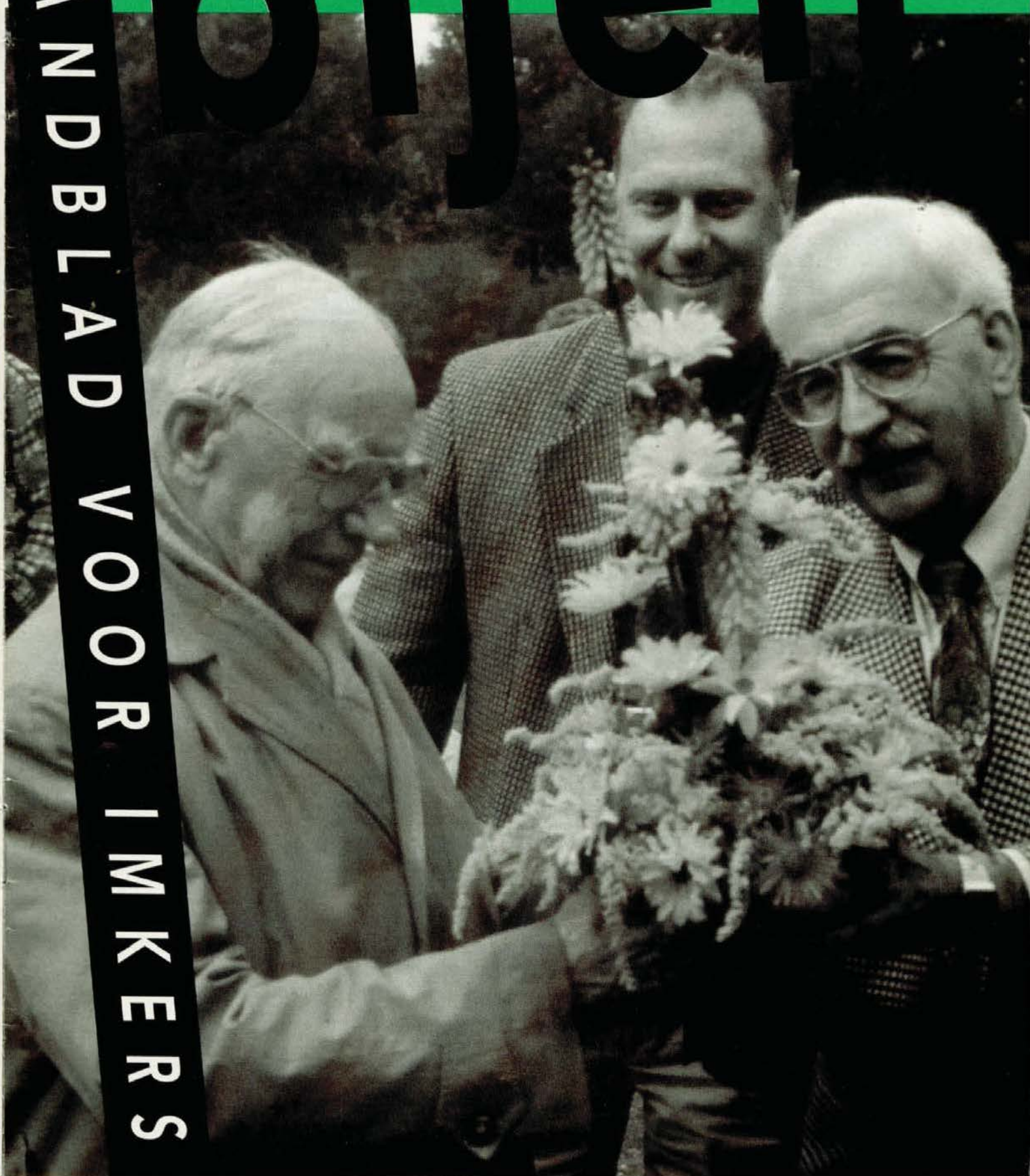

Uitgegeven door de Imkersbonden van de ABTB en de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de NCB, en de VBBN

3/11
november
1994

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

Nieuwe inzichten (slot)

vervolg van *bijen* 2(10): 259-261 (1993) en 3(3): 72 (1994) en 3(10): 268-269 (1994)

R.P. Groenvelde

Onze tegenwoordige visie op de honingbij

Onze algemene visie op de bijen is in deze eeuw niet veel veranderd. Onze kennis van de biologie van de bijen is wel sterk toegenomen. We hebben o.a. ontdekt dat de koningin met meer darren kan paren dan we dachten. We hebben de zogenaamde bijentaal ontdekt. We hebben bij de bijen sociale verworvenheden ontdekt die ze, naar de mening van velen, niet hebben. Onze Engelse onderzoekers ontdekten de koninginestof, die in de kaakklieren van de koningin wordt gemaakt. Zodra de bijen deze stof niet meer waarnemen, 'weten' ze dat de koningin verdwenen is. De koningin is, naar we algemeen menen nog steeds het enige volledig ontwikkelde wijfje in de 'bijenstaat'. Bij de werkbijen is het vermogen om eitjes te leggen een uitzondering, terwijl hun andere moederlijke instincten ongekend hoog ontwikkeld zijn. De handicap van de werkbij, dat zij niet kan paren en die van de koningin, dat zij geen broed kan verzorgen, zijn niet opgeheven, maar door het gedeelde moederschap zijn fatale gevolgen van die gebreken uitgebleven. De bijen gedragen zich gelukkig nog net zo als zij al eeuwenlang gedaan hebben. Voor de leek zowel als voor de imker zijn ze een toonbeeld van ongestoorde continuïteit.

Nieuwe inzichten

Ik heb al geruime tijd aan de juistheid van onze gangbare visie op de honingbij getwijfeld. Uit vorige artikelen kent u al de kerngedachte van mijn nieuwe visie: koningin en werkbijen vormen samen het lichaam van het volk-als-geheel, van de bij. Wat wij al eeuwenlang een 'volk' noemen, zie ik als één individu. Het 'volk' dat de imker in zijn bijenkast houdt, is in werkelijkheid één dier. De geleerden zijn het er over eens, dat de 'bijenstaat' iets is, dat geleidelijk ontstaan is. Aan het begin van die ontwikkeling plaatsen zij dan een 'oerbij'. Aan het begin van deze ontwikkeling was de honingbij één dier, dat één lichaam had. Naar mijn mening is ze dat nog. Ze is dat gedurende haar gehele evolutie gebleven. De grondfout van onze kijk op haar evolutie is geweest, dat wij het voortbrengen van werkbijen door die oerbij hebben gezien als het vormen van een 'staat'. Een staat is geen biologisch verschijnsel. Jung zou zeggen, dat wij een menselijk verschijnsel op de bijen hebben geprojecteerd. Ik ben

tot de overtuiging gekomen, dat het voortbrengen van werkbijen in werkelijkheid een 'composiet' maakte van die oerbij, ze bleef één individu, maar ze veranderde haar éénlijvig lichaam in een méerlijvig lichaam. Wat wij niet als hoogst merkwaardig schijnen te hebben opgemerkt is, dat tijdens de evolutie er voor het vormen van die deellichamen de eitjes van de koningin werden gebruikt. Die evolutie was er blijkbaar op gericht deellichamen voort te brengen, die wat hun formaat en hun hele habitus betreft gebouwd waren op het voor de voedselvoorziening noodzakelijke bloembezoek. Uit mijn cijfers blijkt, dat de koningin van de honingbij van elke zes gelegde eitjes maar één eitje gebruikt voor de voortplanting en vijf voor de schepping van haar deellichamen (zie deel 3, *bijen* 3(10): 268-269).

De hommels

Ik ben bij de hommels gaan kijken, waar datzelfde proces van vorming van deellichamen, dat zich miljoenen jaren geleden bij de honingbij voltrok, in onze tijd nog in een beginstadium verkeert. De hommels bevinden zich namelijk in een vroeg stadium van hun evolutie. De hommelskoningin overwintert nog steeds als één dier, dat één lichaam heeft. Zo'n overwinterde hommelskoningin heeft in het vorige jaar al gepaard. Ze gaat in het voorjaar beginnen met het vormen van wat wij een 'hommelstaat' noemen. Ze gaat een paar eitjes leggen in het nest, dat ze heeft gemaakt. Ze is nog alleen, ze moet dus in haar eentje cellen bouwen, naar de voorjaarsbloemen vliegen om voedsel te halen voor het voeden van de larfjes, waaruit haar eerste werkhommels geboren zullen worden. Wij hebben het geluk, dat wij elk voorjaar met eigen ogen kunnen waarnemen dat zo'n hommelskoningin haar 'hommelstaat' vormt. De hommels behoren tot een heel andere evolutielijn dan onze honingbij. Als ik alleen al de ratenbouw van een bijenvolk bekijk, krijg ik de indruk, dat achter de evolutie van de honingbij een legertje van deskundigen moet hebben gestaan. Leg ik daar het klompje cellen van een hommelnest naast, dan denk ik met een gevoel van verwantschap: ze rotzooien maar wat aan. Ik meen dat voor de hommels dezelfde grondvisie geldt als voor hun familielid de honingbij: koningin en werkhommels vormen samen het lichaam van de hommel. Onze hommels hebben, veronderstel ik, in een vorig stadium van hun evolutie

de situatie beleefd waarin ze het helemaal zonder werkhommels deden. Wat wij nu zien lijkt een volgend stadium van hun evolutie te zijn, waarin ze in het voorjaar hun eerste, kleine en haveloos uitziende werkhommeltes voortbrengen, die hun moeder komen helpen, straks gevolgd door meer volgroeide exemplaren. Bij onze hommelsoning – eigenlijk moest ik hier hommelsoning zeggen, zonder 'staat' kan je moeilijk koning zijn – bij onze hommelsoning staan we oog in oog met een paar pasgeboren ondermaatse 'burgers' van de nieuwe 'hommelstaat'. Wij mensen hebben uitgemaakt, dat die werkhommels dochters van hun moeder zijn. Zo zag, stel ik me voor, miljoenen jaren geleden, het beginpunt van de honingbijstaat er ook uit. Wat wij vandaag de dag als het eindpunt van die ontwikkeling zien in onze bijenkasten is een 'bijenvolk' waarin per jaar meer dan 200.000 werkbijen geboren worden, die wij zien als dochters van hun koningin. Volgens de definitie van Minderhoud zijn die werkbijen zelfs volkomen vrije individuen. Ik schud mijn hoofd daarover. Ik heb altijd het land gehad aan de betiteling van de honingbij en de hommels als 'statenvormende' en 'sociale' insecten. Een staat heeft te maken met de uitoefening van macht. Ik vind het een zeer gelukkige coincidentie dat Minderhoud mijn zienswijze deelde. Vroeger geloofde men dat de koning der bijen de werkbijen regeerde, aanvoerde en leidde. Minderhoud zegt dat men in meer democratische tijden, als reactie op die oude mening niet meer geloofde, dat er van een machtsuitoefening in welke vorm ook, noch van de zijde van de koningin, noch van de zijde van de werkbijen, ook maar enigszins sprake kan zijn. 'Wat in het bijenvolk gebeurt, geschiedt instinctmatig, zonder enig overleg en zonder inzicht in de gevolgen der handelingen (blz. 23).

De definitie van Minderhoud

Minderhoud geeft in zijn bijenboek een definitie van het bijenvolk, die mij in de loop der jaren dierbaar geworden is (blz. 18). Er staat in die definitie één zin waarmee ik het volstrekt oneens ben. Die zin luidt: 'Het bijenvolk bestaat uit een zeer groot aantal geheel vrije individuen ...' De lezer weet, dat naar mijn mening het volk als geheel, de bij, één individu is. Koningin en werkbijen noemde ik schijn-individuen. De gedachte, dat de werkbijen dochters van de koningin zijn, wordt tot nu toe algemeen als juist ervaren. U vindt die gedachte ook nog in mijn bijenboek. In onze visie op het bijenvolk is die gedachte zo door en door vastgeroest, dat niemand op de gedachte kwam om aan de juistheid daarvan te twijfelen. Ik heb persoonlijk

ondervonden hoe moeilijk het is om zich van zo'n vastgeroeste 'waarheid' los te maken. De grootste moeilijkheid voor mij was het feit, dat de werkbijen geboren worden uit bevruchte eitjes van de koningin; ze lijken daardoor zeer duidelijk haar nakomelingen, haar dochters. Dat ze dat niet zijn, werd me pas duidelijk, toen ik de onjuistheid van die andere vastgeroeste gedachte ontdekte: 'de honingbij plant zich voort door zwermen.' Daar was de moeilijkheid, dat we wel de geboorte van veel darren en het beleggen van een paar moerdoppen hadden waargenomen, maar dat we de 'baby', die daarop moest volgen, niet konden vinden. We zagen natuurlijk wel, dat er een jonge koningin geboren werd, maar waar bleef het volk van die koningin? Gelukkig zagen we, dat het volk zich ging 'delen', we zagen de voorzwerm afvliegen. Die voorzwerm hielden we voor het volk, dat bestemd was voor de baby. De voorzwerm hing al aan de boom, maar in werkelijkheid moest de jonge koningin nog geboren worden. In haar plaats voegde, tot onze teleurstelling, de oude koningin zich bij de voorzwerm. Maar het raadsel van de voortplanting van de honingbij was opgelost. Toen ik me met die voortplanting bezig hield, ontdekte ik de werkelijke baby-met-haar-volk. De voorzwerm die aan de boom honing bleek het complete moedervolk te zijn. En wat wij al geslachten lang het afgezermd volk en het moedervolk genoemd hadden en dat in de kast, die pas door de voorzwerm verlaten was, achterbleef, bleek de langgezochte baby-met-haar-volk te zijn. Dat de honingbij zich voortplant door middel van zwermen is dus een sprookje. In mijn eerste artikel heb ik de geboorte van de jonge bij beschreven. De moeder, de voorzwerm dus, bestaat uit een koningin met zo'n 20.000 werkbijen. De dochter bestaat uit een koningin – die op het punt staat de moerdop te verlaten – en ook ongeveer 20.000 werkbijen. De moeder is het oude individu. De dochter is het pasgeboren nieuwe individu. Minderhoud zei: 'Het bijenvolk bestaat uit een zeer groot aantal geheel vrije individuen.' Gaarne laat ik nu de volledige tekst van de definitie van Minderhoud volgen.

'Uit de wijze waarop een bijenvolk overwintert, blijkt reeds dat het zich in zeker opzicht als één geheel gedraagt. Het bestaat uit een zeer groot aantal geheel vrije individuen, die door een onzichtbaren band zoodanig vereenigd worden, dat de heele massa als een eenheid optreedt. Dit geheel, alle werkbijen met de koningin, later in het jaar ook met de darren, noemen wij: de bij. De bij, een bijenvolk dus, bestaat uit een zeer groote hoeveelheid werkbijen, met één koningin; darren bezit zij meestal slechts tijdelijk. De

band, die de verschillende individuen verbindt is zóó sterk, dat verbreking daarvan het volk in meer of mindere mate in gevaar brengt. Een werkbij, afgescheiden van het geheel, is een totaal ander wezen dan in het verband. Zij kan als zoodanig slechts korten tijd leven en haar gedrag is thans heel anders dan als lid van het geheel. Evenzoo zijn koningin en darren slechts bestaanbaar als zij deel uitmaken van het volk. Werkbijen, darren en koningin kunnen slechts leven in onderlinge samenwerking, als bijenvolk, als bij.'

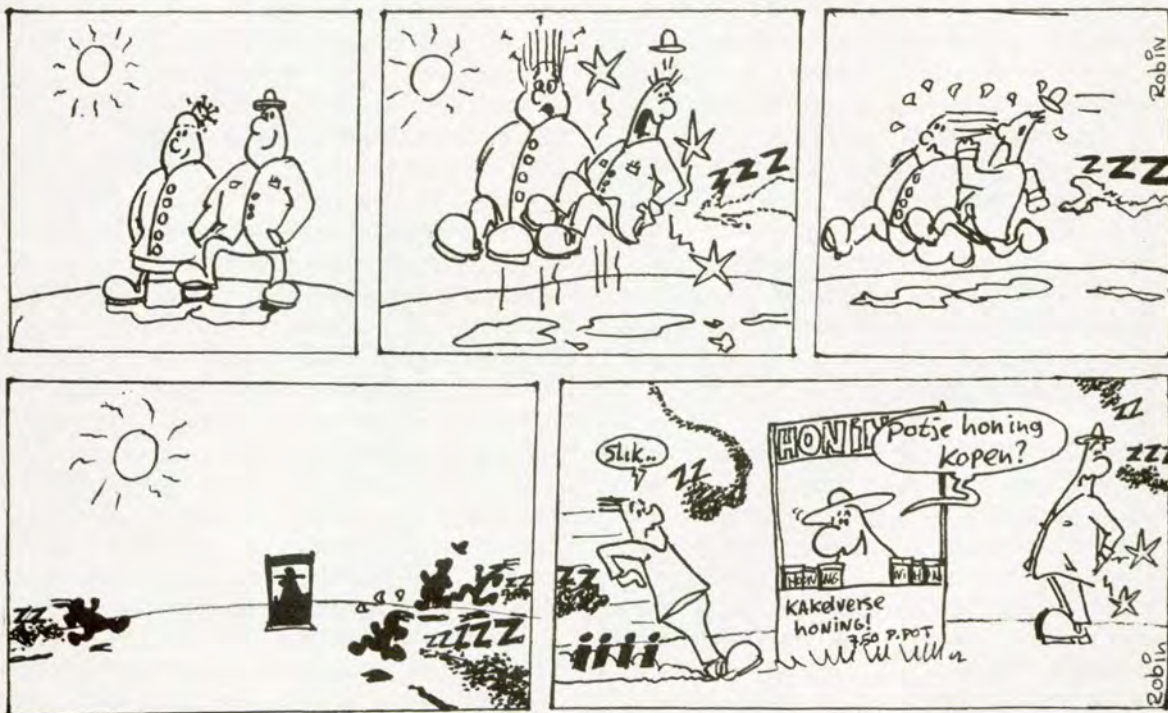
Ik ben mijn beschouwing over de definitie van Minderhoud begonnen met mijn kritiek op dat ene zinnetje, waarin hij zegt, dat het bijenvolk bestaat uit een zeer groot aantal geheel vrije individuen, die door een onzichtbare band zodanig verenigd worden, dat de hele massa als een eenheid optreedt. Na dat ene zinnetje beschrijft Minderhoud uitsluitend en op voortreffelijke wijze die 'onzichtbare band', zonder die op enige wijze te kleuren met woorden als 'staat' en dergelijke. Toen bij mijzelf de gedachte gerijpt was dat

het bijenvolk, de bij, één individu is, gaf de beschrijving van die onzichtbare band mij het vertederende gevoel, dat zijn definitie haast even goed sloeg op de honingbij zoals ik die was gaan zien.

Helemaal los van onze beschouwingen over de honingbij nog een paar opmerkingen over onze imkerstaat. Minderhoud had grote belangstelling voor onze oude korfmakers en voor hun bedrijf. Deze korfmakers gebruikten voor een bijenvolk-als-geheel het woord 'de bij'. Ik heb zelf ook korfmakers meegemaakt die een bepaalde korf aanwezen en zeiden: 'In deze korf zit mijn beste bij.' De lezer zal zich herinneren, dat ik voor het volk-als-geheel, in plaats van het 'de bij' van Minderhoud en het grappige 'der Bien' van de Duitsers, de aanduiding 'de bij' gekozen heb. In de gewone tekst springt dan meteen in het oog dat het volk-als-geheel bedoeld wordt. Ik ben niet fanatiek genoeg om de woorden 'volk' en 'bijenvolk' af te schaffen. Iedereen weet wat een bijenvolk is. Ook de koningin mag van mij haar oudherkomstige kroon en

bijen

ROBIN

Een reactie op Habichers varroabestrijdingsmethode

(zie *bijen* 3(10): 263-265)

J.N.M. Calis, Vakgroep Entomologie, LUW

De heer Habicher gebruikt op een zeer creatieve manier het bijenbroed als mijtenval. Echter over het overwinteren met een darreraat, het gebruiken van werksterbroed voor de vangramen en het behandelen van het gesloten werksterbroed met mierzuur, zijn enkele aanvullende opmerkingen te maken.

Vangramen met darrebroed

In het vroege voorjaar worden mijten in darrebroed weggevangen. Hiertoe wordt voor de winter een uitgebouwde darreraat aan het volk gegeven. In het voorjaar zal het volk het eerste darrebroed op dit vangraam aanzetten. Twee vliegen in een klap: in dit eerste darrebroed komen veel mijten terecht en in de rest van het broednest zal de aanzet van darrebroed gering zijn. In het artikel wordt terecht genoemd dat het verzegelde raam darrebroed verwijderd moet worden voordat dit broed uitkomt. Immers, wanneer deze darren uitlopen, zouden de gevangen mijten mét hun nakomelingen weer op de bijen terecht komen. Dit kan gebeuren wanneer de imker de darreraat te laat inspecteert en dan was hij dus bezig mijten te kweken. De voorjaarsontwikkeling van het broednest hangt samen met de heersende weersomstandigheden en dus ook met het wel of niet bereikbaar zijn van de drachtplanten. Vooral in ons land verschillen deze omstandigheden sterk van jaar tot jaar. Het risico van uitlopende darren van het vangraam kan vermeden worden door de darreraat pas bij de voorjaarsinspectie in het volk te hangen.

Vangramen met werksterbroed in de aflegger

De aflegger (veger) wordt op elegante wijze vrij van mijten gemaakt, namelijk door een raam open werksterbroed als vangraam in de aflegger te plaatsen en dit na het sluiten te verwijderen. Hoe meer broedcellen in de aflegger gesloten worden, des te meer mijten er kunnen worden weggevangen. Het dient dan ook aanbeveling om zorgvuldig te zijn bij de selectie van een raat met open broed. Wanneer één week voor het maken van de aflegger een leeg uitgebouwd raam

in het midden van het broednest wordt geplaatst, zou dit een ideaal vangraam voor de aflegger kunnen zijn. Echter van de mijten, die aan de aflegger meegegeven worden zal (afhankelijk van het aantal sluitende broedcellen ten opzichte van het aantal bijen in de aflegger) maximaal ca. 90 % in het vangraam terecht komen. Het is mij niet duidelijk of dit raam met mierzuur behandeld wordt voordat het in het hoofdvolk wordt gehangen, dit lijkt mij echter wel aan te bevelen. Een nog beter resultaat kan worden bereikt wanneer een darreraat met larven als vangraam in de aflegger wordt gehangen. Mijten komen namelijk met een ca. 12 maal hogere snelheid in darrebroedcellen terecht. De aflegger moet dan wel groot genoeg zijn om een raat met darrebroed te kunnen verzorgen.

Vangramen met werksterbroed in het hoofdvolk

Vier vangramen worden achtereenvolgens in de aflegger belegd en overgehangen in het moerloze hoofdvolk waar de mijten worden weggevangen. Indien de raten goed met broed bezet zijn zal deze vangraammethode behoorlijk goed werken.

Mierzuurbehandeling van gesloten werksterbroed

Na het sluiten worden de vangramen met twee Illertischer mijtenplaten in een afgesloten broedkamer behandeld. De behandeling van gesloten broed met mierzuur moet, om een goed resultaat te krijgen, erg zorgvuldig worden uitgevoerd. Het zou immers zonde zijn om gevangen mijten de mierzurudans te laten ontspringen. Hoe geconcentreerder de mierzurudamp is, des te meer mijten er gedood worden. Een hoge concentratie kan bereikt worden door een luchtdicht afgesloten polystyreen broedbak te gebruiken. De mierzurudamp kan dan niet weglekken, terwijl door het isolerende materiaal de temperatuur in de broedbak die van het broed aanneemt en aldus voor een goede verdamping zorgt. Uit experimenten op de Ambrosiushoeve is gebleken dat bij het gebruiken van drie Illertischer mijtenplaten gedurende 1 uur 25% van de mijten de behandeling overleeft, terwijl na anderhalf uur vrijwel alle mijten dood zijn. Of dit

resultaat ook met de genoemde twee platen bereikt kan worden en of de genoemde overlevende mijten inderdaad onvruchtbaar zijn, is mij niet bekend. Overlevende mijten worden met name in darrebroed gevonden. Soms dringt de mierzuur damp daar kennelijk onvoldoende door. Ook mijten die zich in het voedersap bevinden, in open of pas gesloten broedcellen, zijn daardoor minder kwetsbaar.

Chemische bestrijding?

Alleen wanneer er weinig broed op de vangraten aanwezig is zal men bij de mierzuurbehandeling van het gehele volk een groot aantal mijten kunnen

doden. Een andere methode om de omvang van de mijtenpopulatie globaal vast te stellen is het bepalen van de natuurlijke sterfte. Wanneer de mijtenval van bijvoorbeeld één week wordt geteld en het aantal mijten dat men per dag op de varroalade vindt wordt vermenigvuldigd met 50, heeft men een ruwe schatting van het aantal mijten dat zich in het volk bevindt.

Zoals de heer Habicher aangeeft, zal de mijtenpopulatie in zijn volken door de combinatie van bestrijdingsmethoden vrijwel nooit zo groot worden dat hij alsnog met een toegelaten chemisch middel de varroamijt hoeft te bestrijden.

bijen AMBROSIUSHOEVE

Het paviljoen heeft zijn naam

F.P. Bohlmeijer

Dankzij de inspanning van de 'Vrienden van de Ambrosiushoeve' heeft dit jaar het oude laboratoriumgebouw op het terrein van de Ambrosiushoeve een ware gedaanteverwisseling ondergaan. Op de algemene ledenvergadering van de 'Vrienden' in 1993 werd besloten het paviljoen naar de heer Mommers te noemen. Op 1 oktober 1994, kreeg het paviljoen zijn naam. Frans Janssen, voorzitter van de 'Vrienden', verwelkomde het ere-lid de heer Mommers en zijn familieleden en de 'Vrienden', die zich rond de toegangsdeur van het paviljoen hadden verzameld. Hij memoreerde dat met de naam recht werd gedaan aan het pionierswerk van de heer Mommers bij de opbouw van de Ambrosiushoeve en het Arboretum.

Onder het toezien oog van zo'n vijftig 'Vrienden', verwijderde de heer Mommers het met bijen versierde papier dat het naambord aan het oog onttrok. Zichtbaar tevreden en trots op het resultaat bekeek de heer Mommers het naambord, daarbij bedankt door een luid en enthousiast applaus van de aanwezigen. De heer Mommers zei verheugd te zijn met de stijlvolle, door de heer Molenaar ontworpen, plaque.

Voor de heer Mommers was deze dag wel heel bijzonder. In 1952 werd onder zijn beheer het gebouw als kantoor en laboratorium neergezet, gefinancierd uit de 1 cent toeslag op de bijensuiker, waarvan overigens maar eenderde voor de Ambrosiushoeve bestemd was. Naar de maatstaven van die tijd was het een uitstekende voorziening waar veel van zijn collega's uit de land- en tuinbouw jaloers op waren.

Maar de mede die tijdens de officiële opening, overigens door onbekendheid met het koppige karakter van de voortreffelijke drank, in limonadeglazen werd geserveerd, deed de bezoekers hun jaloezie snel vergeten.

Bij ieder bezoek aan de Ambrosiushoeve geniet de heer Mommers van de grote bomen, die onder zijn leiding geplant zijn. Uit het grote aantal bezoekers dat voor deze gelegenheid een rondleiding door het Arboretum kon krijgen, blijkt duidelijk dat zijn initiatief ruim veertig jaar later zeer gewaardeerd wordt.

In ieder geval zal de naam van het Paviljoen bij de bezoekers van het Arboretum de waarde van het initiatief van Ir. Mommers in herinnering brengen.

V.l.n.r. de heren de Ruijter, Mommers en Janssen.
Foto F.P.Bohlmeijer

'Pampus' is onzin over Amerikaans vuilbroed zat

Ab Kuypers

Rond het toenemend aantal uitbraken van Amerikaans vuilbroed is in immerend Nederland heel wat commotie ontstaan. Onverwacht is tegelijkertijd een oudere discussie opnieuw opgelaaid. Het feit dat het bij alle aangemelde besmettingen Buckfastbijen betrof speelde de tegenstanders van dit ras behoorlijk in de kaart. Het lijkt er echter op dat de vernieuwde discussie niet alleen met zinvolle woorden wordt gevoerd. Met moddergooien is de nieuwe tactiek. Op de vraag of de vingerwijzing naar Buckfastbijen en de verhalen over hun eigen groep terecht zijn, proberen de leden van de teelt- en selectiegroep 'Pampus' een antwoord te geven. BIJEN sprak met enkele leden van deze groep. Zij voelen zich behoorlijk in hun eer aangetast.

Wilde verhalen

Het was al in *bijen* van september te lezen. De voorzitter van de VBBN, de heer Dick Vunderink, waarschuwde er voor. Sinds Amerikaans vuilbroed in ons land veelvuldig voorkomt zijn de wilde verhalen, de beschuldigingen en de roddels niet van de lucht. Voor teelt- en selectiegroep 'Pampus' lijkt het er op dat uitgerekend zij in deze als gedoodverfde zondaar worden aangewezen.

Pierre de Koning reageert op de beschuldigingen: 'Men beweert van alles. Mensen denken zelfs dat het Amerikaans vuilbroed door ons als teeltgroep Pampus wordt verspreid. Dat zijn onzinverhalen. Zo hebben wij bijvoorbeeld helemaal geen contact met 'Nunspeet' in de zin dat er materiaal wordt uitgewisseld. Men weet gewoon niet waarover men spreekt. Er wordt gezegd dat alle gevallen van vuilbroed die we sinds vorig jaar hebben meegemaakt terug te leiden zijn naar ons. Dat is gewoon niet waar.'

Pierre de Koning is één van de vier overgebleven leden van deze teeltgroep, die al heel lang geleden zijn keuze op de Buckfastbijen heeft laten vallen. Eerder hield hij het op het Carnicaras.

'Ik imkerde altijd in een stedelijk gebied en zag me daarom verplicht met zachtaardige bijen te werken. Toen ik op een gegeven moment kennismaakte met de Buckfastbij was ik diep onder de indruk van hun zachtaardigheid, die zelfs nog sterker is dan bij de Carnica's.'

De teeltgroep Pampus beheert een bevruchtungsstation op Breezanddijk, midden op de Afsluitdijk. Daar staan twee darrenvolken opgesteld voor de bevruchting van de zelfgeteelde moeren. Verder is er een veelvuldige samenwerking met het bevruchtungsstation op Marken.

'Het is nu zelfs al zo ver gekomen dat mensen ook al niet meer naar Marken durven te komen. Maar ook daar is niets aan de hand, dat verzeker ik je.'

Begrip

Op mijn vraag of het misschien toch wel begrijpelijk is dat er door niet-Buckfast-imkers angstig gereageerd wordt, antwoordt hij:

'Natuurlijk kan ik me daar wel wat bij voorstellen. Maar het is niet eerlijk dat men zulke zonderlinge beschuldigingen, die op niets zijn gebaseerd, naar ons uit. We blijven er van overtuigd dat het toch min of meer een toeval is dat de besmettingen met vuilbroed tot nu toe alleen maar Buckfastbijen betreffen. Ik heb daar ook geen verklaring voor. Het zou net zo goed de Hollandse bij hebben kunnen treffen. Het vreemde is natuurlijk wel dat het op dit moment allemaal alleen maar gebeurt of lijkt te gebeuren bij mensen, die allen heel serieus imkeren. Zij hebben ooit voor de Buckfastbij gekozen, doen allemaal aan selectie en koninginnteelt, de enige manier overigens om met deze bijen op den duur te kunnen blijven imkeren, en zij zijn het die hun besmettingen melden. Ik bedoel dit. Het is voor mij nog maar de vraag of er misschien niet gevallen van Amerikaans vuilbroed met andere bijenrassen zijn voorgekomen waarvan we het bestaan niet weten. Misschien verzwijgen andere imkers hun besmettingen wel. Of zij vragen zich helemaal niet af waaraan hun volken zijn gestorven... Vergeet niet een besmetting en het vernietigen van je bijenstand een heel emotionele zaak is. Mensen hebben jarenlang heel oprecht aan hun bijenvolken gewerkt.'

Niet alle wegen leiden naar Pampus

'Op de besmetting van het bevruchtungsstation in Nunspeet na, maar Nunspeet is een apart verhaal, zijn alle vuilbroedgevallen terug te leiden naar de polder, waar vorig jaar de eerste besmetting heeft plaats gevonden. (Flevoland, Almere, red.) Hoe het zomaar ineens komt opzetten? En alleen bij de Buckfasten?

'Pierre de Koning: '...dat zijn onzinverhalen...'' foto A. Kuypers

Het enige dat wij daar op kunnen zeggen is dat Buckfastbijen altijd aan het speuren zijn. Zij komen overal op af. Ze hebben een enorm sterke haaldrift. Te denken valt misschien aan glasbakken waarin potten van Amerikaanse honing voorkomen. Duitse besmettingen waren soms ook terug te leiden naar Amerikaanse legerbases.'

'Buckfastbijen komen oorspronkelijk uit 'armoedige' buurten. Om te kunnen overleven zijn zij van oorsprong dus wel verplicht elk bloemetje dat er te vinden is te benutten. Ze bezoeken dus veel plekken waar mogelijk iets bijeen te scharrelen is. Ze luieren zeker niet. Onderzoek naar stuifmeel heeft aangetoond dat je bij Buckfasten veel soorten stuifmeel tegenkomt, meer dan bij andere bijen. Ze vliegen als het ware op alles. Daardoor zijn ze misschien ook wat meer op roverij ingesteld. Maar we blijven er bij, Amerikaans vuilbroed is niet specifiek iets van de Buckfast.'

'Wat betreft de beschuldigingen dat wij als teeltgroep Pampus de verspreider van vuilbroed zouden zijn. Wij zijn sinds vorig jaar al drie maal gecontroleerd door de dienst van de heer Van Schuppen en nooit is er in onze volken vuilbroed geconstateerd.'

Een gerucht ontzenuwd

Desondanks blijven veel imkers kennelijk toch huiverig voor 'Pampus'. Uit onwetendheid of uit vooroordeel, misschien uit wantrouwen. 'Toen wij in het voorjaar op een overlarfdag waren, nam men wel larven van anderen mee, maar wij werden genegeerd. Dus toen al gingen de geruchten. Je krijgt in feite hetzelfde verhaal als indertijd bij de eerste varroamijbesmetting. Toen waren het ineens de Carnica's die het gedaan hadden. Daar deugde zomaar niets meer van, omdat de eerste varroamijt op Carnicavolken was gevonden.'

'Het kan best waar zijn dat jullie geen blaam treft, maar laten we eerlijk zijn, de berichten liegen er toch niet om. Import van buitenlandse koninginnen bijvoorbeeld, die komen toch niet zomaar uit de lucht vallen?'

'Dat gedoe omtrent het importeren van Buckfastkoninginnen is in ons geval waanzin. Stel dat wij besmette stukjes raat met eitjes zouden meebrengen uit Duitsland. Geloof me maar, deze zouden geen enkele overlevingskans hebben. Laat staan dat we daaruit nog koninginnen kunnen telen. Dit jaar zijn er door onze teeltgroep bovendien geen koninginnen geïmport-

teerd. Vorig jaar niet meer dan tien onbevuchte moeren en een enkel stukje raat met eitjes. De imkers bij wie wij ons materiaal hebben betrokken staan altijd goed aangeschreven en je denkt toch niet dat wanneer daar vuilbroed zou voorkomen dat zij ons aan materiaal zouden helpen. Zij zouden dat allang gemeld hebben bij hun eigen organisaties. Zij gooien hun goede naam heus niet te grabbel. En daar staat tegenover dat wanneer we al iets importeren, we niet alleen weten bij wie en waar vandaan we dat doen, maar dat er ook altijd gezondheidsverklaringen van een dierenarts bij aanwezig zijn. Ondanks onze serieuze aanpak, waarvan de buitenwereld misschien helemaal niet op de hoogte is, hebben we sterk het gevoel dat de beschuldigende vinger uitgerekend naar ons wordt uitgestoken.'

294

Een serieuze aangelegenheid

Behalve Pierre de Koning is ook zijn vaste 'bijenmaat' Ton Woud bij het gesprek aanwezig. Frans van het Hoen, die pas later komt binnenvallen en Daan Lems, genietend van een vakantie in Schotland wanneer dit gesprek plaatsvindt, completeren de teeltgroep.

'Oorspronkelijk waren we met ons zessen, de twee mensen uit Almere, van wie dit voorjaar alle bijenvolken in verband met vuilbroed zijn vernietigd, hebben tijdelijk afgehaakt. Dat heeft overigens niet alleen te maken met hun besmettingen en het daaraan gekoppelde feit dat zij nu van voren af aan moeten beginnen, daar zijn ook persoonlijk praktische redenen voor. Naast onze eigen produktievolken, verdeeld over verschillende standen beheren we de nodige afleggers, dat is ons teeltmateriaal. Met de selectie en teelt van koninginnen zijn we heel serieus bezig, we zijn daar het hele jaar druk mee. En er wordt echt niet gerotzooid. Om nog even terug te komen op het importeren van buitenlands materiaal, twee jaar geleden hebben we uit Duitsland drie stukken raat ingevoerd. De daaruit geteelde moeren zijn op Marken bevrucht. Datzelfde jaar zijn er uit Denemarken vier moeren geïmporteerd, waarvan we er uiteindelijk eentje hebben aangehouden, de andere voldeden niet. En in 1988, dus dat is al weer een heel tijdje geleden hebben we één moer uit Duitsland ingevoerd. Dit is in feite de basis waarop we nu nog altijd werken. Hiermee gaan we naar Marken en de Afsluitdijk.'

Dan komt er het door 'Buckfast Belangen Verenigd' samengestelde en uitgegeven boek 'Buckfast teelt en registratie' op tafel. Voor een 'selectie-leek' als uw verslaggever staat dit vol abracadabra. Hierin worden alle teelten van de aangesloten groepen vermeld en

Eênraams bevruchtungskastje. foto A. Kuypers

zijn alle koninginnen tot in verre geslachten terug in afkomst terug te vinden. Ook 'Pampus' staat in dit boek volledig vermeld.

De Vereniging 'Buckfast Belangen Verenigd' is volgens mijn gesprekspartners een ernstige aangelegenheid met inmiddels ruim 400 leden.

'Binnen de BBV is alles heel streng gereguleerd. Jammer is alleen dat niet alle Buckfastgroepen hierbij zijn aangesloten. Er bestaan nauwe contacten met Duitse Buckfastimkers. De BBV geeft ons inziens een goede richting aan waarin er met deze bijen gewerkt dient te worden. Er wordt zeker niet zomaar lukraak gehandeld. Maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen, dat het natuurlijk altijd een kwestie van vertrouwen blijft binnen de hele teelt van Buckfasten'.

Wat je van ver haalt...

'Kijk, in Nederland is materiaal genoeg, importeren is momenteel helemaal niet nodig. Dat werd nog eens bevestigd door een grote Duitse Buckfastimker, toen ik hem dit boek liet zien. Zijn reactie was er één van: 'Van mij krijg je geen koninginnen mee, jullie hebben zelf materiaal in overvloed.' Wij kunnen al dat eigen materiaal in Nederland niet eens benutten. Zelf hebben we ook een aantal verschillende combinaties zitten, negen in totaal, we hebben er daarvan dit jaar maar vijf benut bij onze selectie. In principe hoeven er helemaal geen koninginnen uit het buitenland gehaald te worden. Natuurlijk, dat weten wij ook wel, er wordt nog altijd geïmporteerd. Nodig is het evenwel niet. Het idee daarachter zal wel zoets zijn van, dat wat je van ver haalt is lekker.'

Als Buckfast-leek is het moeilijk na te gaan wat er zich allemaal in de wereld van deze imkers afspeelt. Je moet voornamelijk afgaan op wat er wordt verteld. Pierre de Koning gaf het zelf al aan: 'Het is een kwestie van vertrouwen.'

De veranderende dracht in Oostelijk Flevoland

Ab Kuypers

De gouden tijd van overweldigende dracht in de Flevopolders lijkt voorgoed voorbij. Het in cultuur brengen van de landbouwgronden is bijna voltooid. Op de totale bijenweide heeft dat ingrijpende gevolgen. Bijenhoudersvereniging 'Oost Flevoland' van de VBBN is inmiddels begonnen op die veranderende omstandigheden in te spelen. Veranderende omstandigheden, die mogelijk ook voor bijenhouders, die van elders naar de polders komen, gevolgen kunnen hebben. Om voor **bijen** alvast eens wat zaken op een rijtje te kunnen zetten is dankbaar gebruik gemaakt van het verslag van een lezing van de heer P.C. Muntjewerf over dit onderwerp. Ook het boekje 'Tussen Knardijk en Ketelmeer', door 'Oost Flevoland' uitgegeven bij haar 25-jarig bestaan, bevat de nodige informatie.

'Nieuwe polders'

'Vooraf wil ik u zeggen, dat ik de mening huldig, dat er bij de inrichting van de polders nooit rekening is gehouden met de imkers. Toch zijn vooral de eerste jaren na het droogvallen die polders ware eldorado's geweest voor de imker. Ook nog tijdens de ontginning, waarbij altijd veel koolzaad is ingezaaid. In de N.O.P. is tevens veel lucerne verbouwd,' aldus de openingswoorden van de heer Muntjewerf, vorig jaar na de jaarvergadering van 'Oost Flevoland'.

Hij vervolgt: 'Nieuwe polders leveren tijdelijk grote oppervlakten drachtgebied. Zo'n nieuw gebied geeft ongelooflijke mogelijkheden. Zelf probeerde ik in de polder altijd zo'n plaats te vinden, dat ik zo weinig mogelijk hoefde te reizen. Het liefst daar waar de bijen na het koolzaad konden blijven staan. Vooral de natuurgebieden wilden nog wel eens voor verrassingen zorgen. Denk maar aan de wilgen die daar voorkomen. Maar ook daar wordt het minder voor de bijen. Volgens mij is er weinig plaats meer voor imkers van buiten dit gebied. Ik ben van mening, dat het in Oostelijk Flevoland nog altijd goed imkeren is. Hoewel de polders aantrekkelijk blijven als drachtgebied, wordt het na de stabilisatie van de landbouw toch minder. Na de uitgifte van de grond aan boeren neemt tegelijkertijd de belangstelling van de imker van buiten de polder af. Naar de Noord-Oost-Polder komen,

behalve op het fruit, geen imkers meer, misschien zo'n enkele stroper. Als alle grond is uitgegeven komt er geen bijenweide meer bij, deze neemt eerder af.'

Pionieren, terug in de tijd

Wanneer je oude zwart-wit foto's uit die tijd bekijkt, kan je je voorstellen, dat het er bar en boos moet zijn geweest, na het droogvallen van de polder. Een kale, troosteloze vlakte, een ruimte die van God en mensen verlaten lijkt, omringd door ruwe basalt. Er is nog geen plaats om te schuilen, geen beschutting tegen de altijd aanwezige wind. De felle zon brandt op iedere vierkante centimeter van het nieuwe land. Zo was het ongeveer. Dertig jaar geleden.

Behalve de mens, die ooit dit avontuur begon,

Koolzaad bij Zeewolde. foto B. Sluyter

heeft ook de natuur haar werk gedaan. Al pionierend heeft zij op haar manier bezit genomen van die nieuwe grond en heeft daarbij een belangrijk steentje bijgedragen in de ontginning van de drassige bodem. Haar eigenzinnige weg volgend zocht en vond ze. Er zat een zekere lijn in haar werk, alles verliep volgens een vast plan: eerst kwamen de stoere bonken, die voor een milder klimaat zouden zorgen, later volgden de kwetsbaardere plantjes. Bij dit alles, zowel bij die eerste sterke gasten als bij de latere planten waren veel goede drachtplanten. De imkers vonden dan ook al snel de weg naar het nog amper begaanbare land.

In het boekje 'Tussen Knardijk en Ketelmeer' lezen we: 'Tussen Knardijk en Ketelmeer is toen een waar

bijenparadijs ontstaan. Uit alle streken van het land komen ze nog steeds, de imkers, met honderden om hun bijenvolken bij het koolzaad te plaatsen bijvoorbeeld. Vroeger was vooral ook de distel in trek. Moerasandijvie en zeeaster hebben een paar jaar lang voor uitbundige honingooogsten gezorgd. Nu wonen er rond de zeventig bijenhouders, die meestal niet buiten de grenzen van het nieuwe land komen. Op eigen land is genoeg te beleven...'

'Nog wel,' zouden we daaraan kunnen toevoegen. Uit hetzelfde boekje het volgende citaat:

'Ja, jongen, in de begintijd van de polder was het hier een paradijs. Ik vind de drachtmogelijkheden van tegenwoordig niet zo geweldig hoor. Zo'n twintig jaar geleden, dat waren gouden tijden. De distel, om maar wat te noemen, dat was iets geweldigs. Dan zei ik tegen Wim, met wie ik samen imkerde, dat we weer moesten slingeren. Zijn commentaar was dan vaak: 'Wat, nu alweer?' Man, je was blij als dat slingeren erop zat. Nu ben je soms blij met honderd potjes. Maar misschien is de dracht in het hele land wel teruggelopen,' aldus Albert Nijmeijer, imker te Lelystad, in een interview op 25 februari 1993.'

Sporen

In de jaarlijkse gang van de seizoenen vinden we nog steeds sporen terug uit dat pioniersstadium. Klein-hoefblad, wilgenroosje, akkerdistel, moerasandijvie, zo maar wat voorbeelden. Op veel plaatsen komen deze planten nog wel voor. Maar nooit meer in zulke massale hoeveelheden, dat zij van echt groot belang kunnen zijn voor de imkerij. Gelukkig zijn er, alles bij elkaar, nog wel mogelijkheden om de bijen nectar te laten verzamelen. Maar de spoeling wordt dun.

Neem nu bijvoorbeeld het koolzaad. Navraag bij de Rijksdienst leerde dat er dit jaar nog 929 ha koolzaad is ingezaaid, voornamelijk in Zuidelijk-Flevoland. Voor volgend jaar staat er nog maar rond de 700 ha op het programma. Het grootlandbouwbedrijf van de Rijksdienst, die altijd voor de teelt van het koolzaad zorgde wordt eind 1996 opgeheven. Daarmee lijkt er zo goed als zeker een einde te komen aan deze dracht in Flevoland, vanaf 1997 zal daar geen koolzaad meer voorkomen. Vorig jaar zijn door het grootlandbouwbedrijf enkele braakliggende percelen ingezaaid met phacelia. Ook hiervan is om dezelfde redenen als betreffende het koolzaad geen blijvende oplossing te verwachten.

Wat betreft de gevolgen van deze en andere veranderende omstandigheden moeten we wel bedenken, dat wat nu al voor de Noord-Oost- Polder en Oostelijk Flevoland geldt, straks ook voor Zuidelijk-Flevoland

van kracht zal zijn. Omdat daar echter de ontginning later is begonnen en er ook nog jong bos wordt aangeplant, zullen daar nu nog wat betere drachtmogelijkheden voorkomen. Maar, op den duur zal men ook daar niet ontkomen aan wat zich in de andere polders al heeft voorgedaan.

Veranderende omstandigheden

Muntjewerf: 'Koolzaad is nu een afnemende zaak. Bij de ontginning van de nieuwe poldergrond is het een belangrijk gewas geweest. Men gebruikte het al in de Beemster. Na eerst riet te hebben ingezaaid, een gewas dat veel vocht uit de bodem haalt, was de volgorde bij de grondontginning: koolzaad, tarwe, gerst.'

'In de Wieringermeer woont nu nog maar een handjevol imkers. Ooit was het daar een hoorn des overvloeds. Dat is nu wel voorbij. Hetzelfde kan verwacht worden voor de jongere polders. Het fruit is wel aardig, maar daar kan je meestal maar heel kort staan met de bijen. Na de oorlog was er een grote vraag naar plantaardige olie voor margarine. In de N.O.P. werd dan ook veel koolzaad verbouwd. Voor veevoer werd er veel lucerne ingezaaid. Tegenwoordig wordt die al gemaaid voordat het in bloei komt. Toen kon je daar nog aardig wat honing op winnen. Koolzaad wordt in steeds mindere mate verbouwd. De bossen worden volwassen, er komen praktisch geen akkerdistel en harig wilgenroosje meer in voor. Kortom, een zich onwikkende polder verandert behoorlijk. Het eldorado van weleer verdwijnt.'

'Imkers van hier moeten er van alles aan doen om drachten ingezaaid en aangelegd te krijgen. Je moet er wel op tijd bij zijn. Ik heb er jaren voor gepleit om witte klaver in de berm in te zaaien. Dat is nooit helemaal gelukt. Klaverzaad is duurder dan graszaad. Op zandstorten werd wel eens honingklaver gezaaid, dat het dan goed deed.'

'In de Wieringermeer kwam in de eerste jaren veel zeeaster voor. Dat is een geweldige drachtplant. Ook in deze polders behoorde de zeeaster tot één van de eerste planten. Nu is die helemaal verdwenen. Men zei wel, dat de honing van zeeaster naar zweetvoeten ruikt. Maar als je deze goed laat rijpen dan is het een lekkere honing.' 'Toch ziet de toekomst er wellicht iets rooskleuriger uit dan de huidige ontwikkelingen doen vermoeden. Het regeringsbeleid is meer en meer gericht op een 'duurzame' landbouw. De principes van ecologische evenwichten wil men herstellen dan wel handhaven. Er wordt op een vrijwillige braaklegging aangedrongen. Ik zou u willen voorstellen: 'Imkers, onderzoek uw gebied. Inventariseer de drachtmogelijkheden. En bepaal hoeveel bijenvolken u

hier zou kunnen hebben. Ik ben van mening dat de imkers uit dit gebied voorrang hebben.'

Commissie 'Bijenweide Oostelijk Flevoland'

Met de woorden van de heer Muntjeverf in het achterhoofd is het bestuur van 'Oost-Flevoland' aan de slag gegaan. Tijdens de laatstgehouden jaarvergadering heeft men een commissie in het leven geroepen, die niet alleen een inventarisatie van de totale bijenweide van Oostelijk Flevoland zal maken, maar tegelijkertijd nieuwe drachtmogelijkheden zal onderzoeken. Het doel is in eerste instantie de drachtmogelijkheden die nog resten in ieder geval voor de eigen imkers veilig te stellen. Ervaringen van vorig jaar leken uitgekomen profetieën, zoals de heer Muntjeverf al voorspelde. Goede plaatsen bleken toen reeds 'bezet' te zijn door imkers van het oude land. Zij hadden al afspraken met betreffende boeren gemaakt. Daar was niet meer tussen te komen.

'Natuurlijk blijft iedere imker van harte welkom', aldus imkersvereniging van Oostelijk Flevoland, 'maar er moeten dan wel voldoende mogelijkheden zijn voor alle imkers die hun bijen willen plaatsen. Dat is uiteindelijk in ieders belang. Bovendien, het hemd is nu eenmaal nader dan de rok. Wanneer er bij afnemende dracht niettemin evenveel volken geplaatst zouden worden dan zijn de gevolgen te voorspellen. De overbevolking, die dan zal ontstaan zal zeker lagere honing oogsten per volk te zien geven.'

'Al enkele jaren hebben wij al een goede overeenkomst met 'Flevolandschap' betreffende het plaatsen van bijenvolken bij de wilgendracht. Het door deze Stichting aan ons beschikbaar gestelde terrein staat in principe open voor alle imkers, de plaatsende instantie is bijenhoudersvereniging 'Oost Flevoland'. Zij kan op een gegeven moment bepalen of er nog plaats is of niet.'

'Dit jaar is een eerste contact met de regionale boeren gelegd via het bestuur van hun Federatie. 'Oost-Flevoland' hoopt er zodoende op, nieuwe drachten voor haar leden beschikbaar te krijgen.'

Braakleggen en nieuwe gewassen

De inventarisatie van de bijenweide zal vooral duidelijkheid moeten geven over de actuele mogelijkheden om bijenvolken in deze polder te plaatsen. Het onderzoek naar nieuwe drachten richt zich op mogelijke nieuwe gewassen en de braaklegregeling. De laatste jaren worden, weliswaar op kleine schaal, nieuwe gewassen geteeld, waarvan er een aantal als 'bijenplant' kan worden aangemerkt, zowel bij onderzoeksinstituten als (vooral) bij particuliere agrariërs.

Braaklegging biedt nu misschien ook aan de Flevolandse imkers goede mogelijkheden de bijenweide uit te breiden. Terwijl op het oude land al volop gebruik wordt gemaakt van het braakleggen, gaat zich dat nu in de polders ook meer en meer afspelen. Op verschillende plaatsen in ons land zijn al jaren lang diverse imkerorganisaties heel actief op dit gebied. Zij zijn daarbij tot goede, interessante regelingen gekomen. Met goede contacten en afspraken en in goed overleg met landbouworganisaties en lokale overheden hebben zij voorbeeldgevende zaken van de grond gekregen. Opvallend daarbij is, dat zulke initiatieven zo succesvol zijn verlopen, dat ook imkers van buiten de eigen regio daar nu volop van kunnen profiteren. Wat dat betreft zal ook 'Oost-Flevoland' zich zeker niet egoïstisch opstellen. Met daarbij de hoop, dat de volgende geciteerde woorden van de heer Muntjeverf en de daarin verborgen wens een standplaats te kunnen vinden voor bijenvolken nog vele jaren moge gelden:

'...Zoals ik al vertelde, ik stroopte de hele polder af. Op zoek naar mooie plekjes...'

Algemene Vergadering LLTB op 26 november in Baexem

De Algemene Vergadering zal worden op gehouden in het Gemeenschapshuis te Baexem, aanvang 13.30 uur.

Dit jaar is de heer Dr. Job van Praagh, bijenteeltadviseur, bereid gevonden om na het huishoudelijk gedeelte een inleiding te verzorgen over het actuele onderwerp "Amerikaans vuilbroed". Tijdens zijn inleiding zal hij nader ingaan op de eventuele oorzaken, de stand van zaken en wat de individuele imker zelf kan doen om Amerikaans vuilbroed te voorkomen en te bestrijden. Gezien de actualiteit van dit onderwerp heeft het bestuur besloten om ook dit jaar weer alle leden uit te nodigen om dit gedeelte van de vergadering bij te wonen.

Wij hopen dan ook dat vele leden van deze mogelijkheid gebruik zullen maken. Wilt u deelnemen, neem dan contact op met uw afdelingssecretaris. De betreffende secretarissen ontvangen hierover nog een apart schrijven.

Reacties voor deze rubriek graag sturen naar: Redactie Vraag en Antwoord, Postbus 198, 6720 AD, Bennekom. Deze rubriek zal vaker geplaatst worden naarmate er meer reacties binnenkomen. De laatste tijd zijn er weer enkele interessante vragen binnengekomen. Hartelijk dank hier voor!

2 (bis). Stuifmeel in zwarte raten

Wat te doen met zwarte raten die vol stuifmeel zitten? P. Elshout uit Susteren reageerde op deze vraag (april). Hij stelt het volgende voor: de stuifmeelraten mogen alleen uit de volken gehaald worden als er nog voldoende stuifmeel in het volk achterblijft. Snijd de stukken waar veel stuifmeel in zit uit de raampjes. Kneed de raten samen tot ballen en bewaar deze in de diepvries. In een drachtarme periode kunnen de ballen gemengd worden met wat honing of een suikeroplossing en als voer gebruikt worden.

7. Gewicht van de moer

Is het waar dat een bevruchte moer zwaarder is dan een onbevruchte moer? (G. de Vries, Echt). Waarschijnlijk wel. In de 'Practische imker' van september 1908 wordt hiervan al melding gemaakt. Onbevruchte koninginnen wegen 150 – 210 mg en bevruchte koninginnen 230 – 300 mg.

8. Reinigingsvlucht van de moer

Gaat een moer op reinigingsvlucht? (P. Veldman). Lensky heeft waargenomen dat moeren een waterige ontlasting op de raat afgeven. Echter, bij de redactie van V & A is het verhaal bekend van een imker die in het voorjaar geknipte moeren voor de kasten op de grond vindt. Het is aannemelijk dat hieraan een poging tot een reinigingsvlucht ten grondslag ligt. Dezelfde imker vertelde ook dat hij in kleine bevruchtingsvolkjes de koningin vaak niet kan vinden omdat zij even weggevlogen is, om weer terug te keren als de kust weer veilig is. Speelziek (Werkboek Bijenhouden par. 19.9) vermeldt het vinden van afgestoken moeren omdat zij na een reinigingsvlucht in een verkeerde kast zijn terechtgekomen.

9. Dracht meten

Als ik bij goed vliegweer naar de enorme bedrijvigheid op de vliegplank kijk, dan vraag ik me wel eens af hoeveel kg stuifmeel en nectar er op zo'n dag binnenkomt. Bestaan hier gegevens over en is dit ook zelf met bescheiden huis-, tuin- en keukenmiddelen te meten? Hoeveel kg water verdampst er 's nachts? (R. van der Torren, Alkmaar).

Bij de redactie is bekend dat o.a. de heer W. Hendriks uit Moergestel hier metingen aan heeft gedaan. De redactie heeft hiervan gegevens van drie volken die een keer per dag gewogen zijn. In de eerste 3 weken van mei is de gemiddelde gewichtstoename respectievelijk 0,38 – 0,52 en 0,76 kg/dag. De absolute gewichtstoename over die periode is respectievelijk 8, 11 en 16 kg. Er zijn dagen bij met een gewichtstoename van 4 kg! Soms treden er (bij slecht weer) gedurende 4 dagen geen gewichtsveranderingen op en een keer is er sprake van een afname van 1 kg in een dag. De redactie V & A is benieuwd of er lezers zijn die ook dergelijke metingen hebben gedaan.

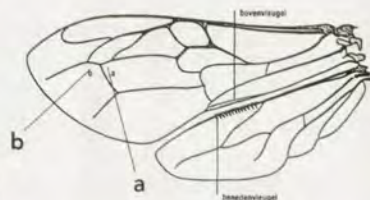
10. Voor- of nazwerm

Eind juni heb ik een grote zwerm geschept. Hoe kan ik zien of dit een zwerm is met een bevruchte of met een onbevruchte koningin? (R.M. Boersma, Heerenveen). Aan de zwerm is dit niet te zien. Het tijdstip in het seizoen geeft een indicatie evenals de grootte van de zwerm. Hoe vroeger in het seizoen hoe groter de kans dat het een voorzwerm (met een bevruchte moer) is en hoe kleiner de zwerm hoe groter de kans dat het een nazwerm is (onbevruchte moer). De voorzwerm zal al na een paar dagen broed aanzetten en de koningin van de nazwerm moet eerst nog op bruidsvlucht. Er bestaat ook een truc om hier achter te komen door een zwart stuk papier of een zwarte doek onder de zwermkieps te leggen. Wanneer er na enige tijd eitjes op het papier of doek gevonden worden, is het een voorzwerm met een leggende koningin.

11. Cubitaalindex

Wat is een cubitaalindex? (F. van der Veer, Arnhem). De cubitaalindex is een raskenmerk dat berekend wordt door de lengte van twee adertjes (a:b, zie tekening) van de bijevleugel te meten en op elkaar te delen. Het meten wordt gedaan door 50 linker- of rechtervleugeltjes in een diaraampje te plakken en de dia te projecteren. De lengte van a en b kan nu met een liniaal gemeten worden en a gedeeld door b geeft de cubitaalindex. (C.I.).

Apis mellifera mellifera (inheemse bij) C.I. = ca. 1,7
Apis mellifera carnica (Oostenrijkse bij) C.I. = ca. 2,3
Apis mellifera ligustica (Italiaanse bij) C.I. = 2,7
 Van Buckfastbijen zijn geen gegevens bekend. Waarschijnlijk is hun cubitaalindex nog 'in beweging'.

W.D.J. Kirk: 'A colour guide to pollen loads of the honey bee'

Joop Beetsma

De International Bee Research Association (IBRA) heeft een handzame en betaalbare kleurengids uitgegeven die in de eerste plaats bedoeld is om in het veld de herkomst te bepalen van stuifmeelklompjes die verzameld zijn door de honingbij. De gids omvat:

- Inleiding over het gebruiken van de kleurentabel in het Engels, Duits en Frans,
- Literatuurverwijzingen,
- Kleurentabel met wetenschappelijke en Engelse plantesoortnaam en bloeiperiode van de plant, 19 p.,
- Lijst van wetenschappelijke namen van 268 plantesoorten (met familienaam), de grootte van de stuifmeelkorrels en het nummer van de kleuA colour-guiderentabel, 8 p.,
- Lijst van Engelse plantennamen, wetenschappelijke naam en het nummer van de kleurentabel (9 p.).

Alhoewel deze gids alleen plantesoorten omvat die in Engeland voorkomen, is deze zeer goed in andere Europese landen te gebruiken, omdat veel genoemde plantesoorten ook daar belangrijke stuifmeelproducenten zijn.

Voor het vaststellen van de kleur werden de bijen van de bloem gepakt en het stuifmeelklompje werd uit het korfje gehaald. Deze kleur werd vergeleken met een kleurenreferentietabel (waarbij de basiskleuren cyaan, magenta, geel en zwart in procenten worden aangegeven), die door de drukker gebruikt wordt voor het reproduceren van kleuraafbeeldingen. Deze referentietabel is afgedrukt als laatste bladzijde van de kleurentabel. Voor het beoordelen van de kleur van het stuifmeelklompje werd het op een vel wit papier gelegd. De kleurbepaling vond steeds plaats in indirect zonlicht, dus met opvallend licht uit het noorden, en bij heldere hemel overdag. De kleur van het stuifmeel is anders bij direct zonlicht, bij indirect zonlicht op de vroege ochtend of tegen de avond en bij kunstlicht. Dit betekent dat de gebruiker dit op dezelfde wijze dient te doen om een betrouwbaar resultaat te krijgen.

De plantesoorten zijn gerangschikt in kleurgroepen om onnodig bladeren in de kleurentabel te beperken. Binnen deze kleurgroepen zijn de plantesoorten gerangschikt op familie en geslacht. Wanneer de kleur van het stuifmeel van verschillende plantesoorten weinig verschilt, kan de gebruiker een beslissing

nemen op grond van de bloeitijd, de kennis van de planten die in de buurt aanwezig zijn en tenslotte de grootte van de stuifmeelkorrels, maar dan moet hij toch weer een microscoop bij de hand hebben.

Een eerdere uitgave van de IBRA, 'The pollen loads of the honeybee' (1984), geschreven door Dorothy Hodges, is meer gericht op het determineren van stuifmeelkorrels onder het microscoop. Dit boekje bevat gedetailleerde tekeningen van stuifmeelkorrels van 169 verschillende planten. Zij stelde de juiste kleur samen met behulp van waterverf, maar wel onder dezelfde lichtomstandigheden als Kirk dit deed. Haar boekje omvat de stuifmeelkleur van 120 plantesoorten.

De gids van Kirk omvat stuifmeelkleuren van meer dan tweemaal zoveel plantesoorten en vanwege de directe vergelijking met de kleurreferentietabel zou men er nauwkeuriger mee kunnen werken.

Deze gids (ISBN 0 86098 216 5) heeft een stevige geplastificeerde omslag, met afbeeldingen in kleur, een spiraalband en 54 bladzijden van een zware papierkwaliteit. De gids kan besteld worden bij het Bijenhuis. De prijs is ca. f40,-.

299

Vogelwikke (*Vicia cracca* L.)

Voor vogels en bijen

Het geslacht wikke (*Vicia* L.), dat tot de Vlinderbloemenfamilie (*Leguminosae*) behoort, telt ongeveer 150 soorten, die voorkomen in de gematigde streken van het noordelijk halfrond en in Zuid-Amerika. Diverse soorten zijn in cultuur gebracht voor de zaden, zoals de tuinboon (*Vicia faba* L.). Een soort die niet geschikt is voor menselijk gebruik, maar waarvan de zaden wel graag door vogels worden gegeten, is de vogelwikke. Hij draagt de wetenschappelijke naam *Vicia cracca*, een oude Italiaanse naam, die al door Plinius gebruikt werd. De oude Nederlandse naam 'krok' zal daar zeer waarschijnlijk van afgeleid zijn. Een andere oude Nederlandse naam is 'drachtwikke'. Dat de vogelwikke behalve voor vogels ook voor bijen een goede drachtbron kan zijn zag ik op de Boschplaat op Terschelling. De planten die daar langs het verharde deel van het fietspad stonden werden druk door bijen en hommels bezocht.

Diep wortelgestel

Vogelwikke haalt zijn voedsel diep uit de grond. Uit het wortelgestel ontwikkelen zich ondergrondse uitlopers waaruit weer nieuwe planten ontstaan. De plant heeft een stevige kantige stengel, die wel 1,50 m lang worden. Langs de stengel staan even geveerde bladeren, die aan het eind een zich vertakkende rank hebben. Daarmee hecht de plant zich aan de stengels van andere planten. De bloeitijd van de vogelwikke valt in de periode van juni tot september. De bloemen staan in trossen, die in de oksel van de bladeren tot ontwikkeling komen. De bloemkelk is klokvormig en heeft aan de onderzijde van de bloem lange tanden. De bloemkroon, blauwviolet van kleur, is min of meer buisvormig. De bloemkroon bestaat uit vijf bladen: bovenaan het grootste, de vlag genoemd, opzij twee bladen, de zwaarden genoemd, en onderaan twee bladen, die met elkaar zijn vergroeid en de kiel vormen. De vlag is bovenaan teruggeslagen en dient als optisch oriëntatiepunt voor bezoekende insecten. De stamper en de meeldraden worden door de kiel omsloten, die door uitstulpingen aan de voet stevig verbonden is met de beide zwaarden.

Nectarium op de meeldraden

Een bloem heeft tien meeldraden, waarvan er negen met elkaar zijn vergroeid tot een buisje, dat het

vruchtbeginsel en een deel van de stamper omsluit. Een van de meeldraden staat los waardoor het buisje lang de bovenzijde open is. Via die opening kunnen insecten bij de nectar komen. Het nectarium ligt op de binnenzijde van de meeldraden dicht bij de basis. Zonodig kan de nectar tussen de meeldraden en het vruchtbeginsel worden opgeslagen.

Uitgeperst stuifmeel

Het stuifmeel komt reeds vrij als de bloem nog maar de helft van de uiteindelijke grootte heeft bereikt. In de helmknoppen ontstaat dan een opening, waardoor het stuifmeel naar buiten wordt geperst. De stuifmeelkorrels zijn kleverig en komen in de kiel terecht en ook in de beharing, die zich aan de stijl direct onder de stempel bevindt.

Insektenbezoek

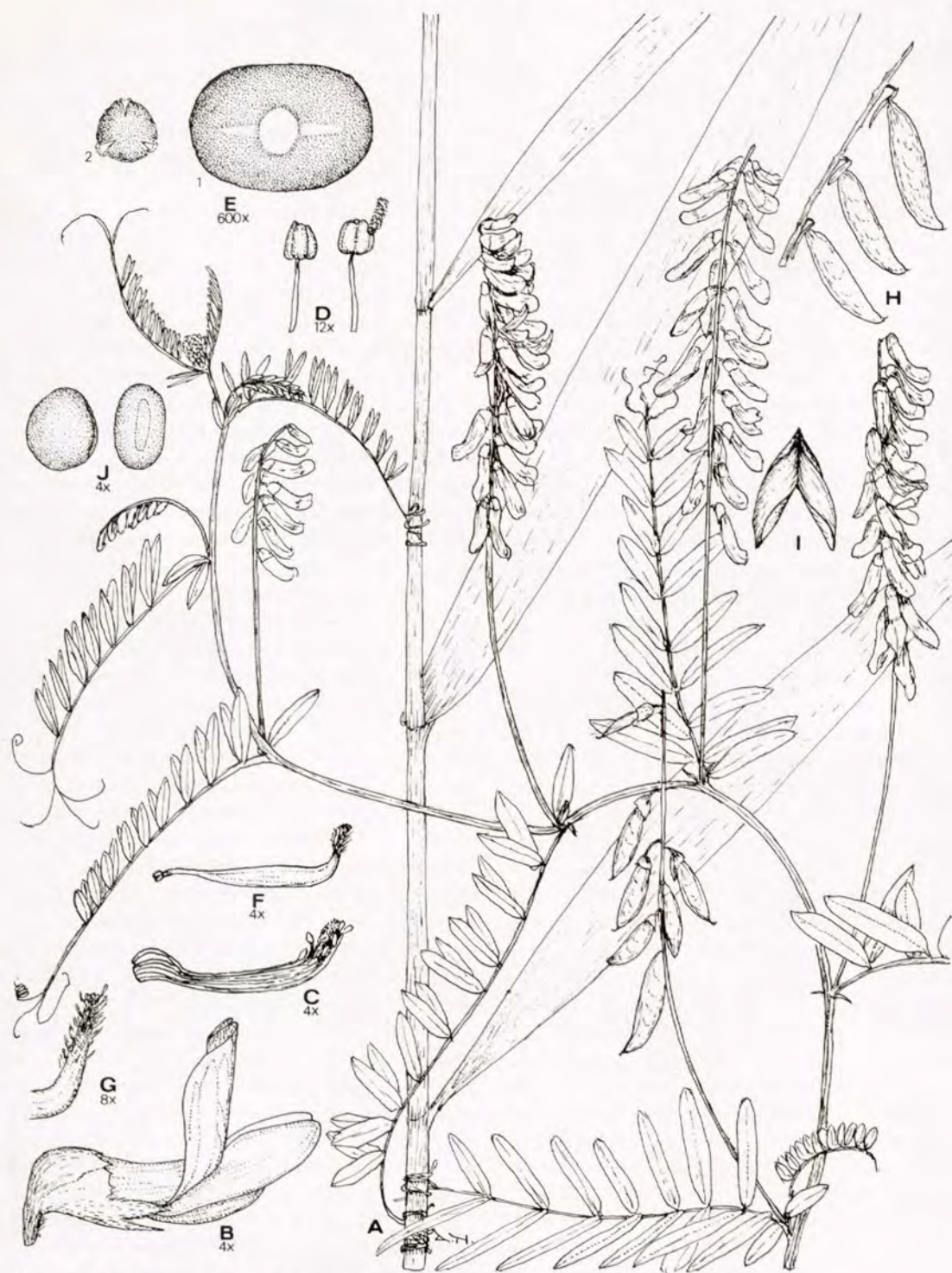
Bij het insectenbezoek worden de zwaarden en de kiel naar beneden gedrukt, waardoor het stuifmeel uit de beharing van de stamper op de kiel en tegen de onderzijde van het insect terecht komt. De meeldraden blijven bij die beweging gewoon in de kiel achter. Na het bezoek van een insect komt de kiel weer in zijn oorspronkelijke stand terug. Bijen verzamelen nectar en stuifmeel op de bloemen. De stuifmeelklompjes hebben een bruingele kleur. Veelal worden door hommels gaatjes in de bloemkroon gemaakt, waardoor de nectar gemakkelijker bereikbaar wordt. Bij 'ingebroken' bloemen wordt door bijen het meest via de illegale weg nectar gepuurd. De bijdrage aan de bestuiving zal dan nihil of zeer gering zijn.

Openspringende vrucht

De vrucht is een kleine peul, die met twee kleppen openspringt. Tegelijk met het openspringen rollen de kleppen spiraalvormig op, waardoor de zaden worden weggeslingerd. Het zaad ontkiemt direct na verspreiding.

Literatuur

Aarssen, L.W. e.a. (1986). The biology of Canadian weeds 76. Canadian Journal of Plant Science. Vol. 66 no 3: 711-737.

Vogelwikke (*Vicia cracca* L.)

A deel van in bloei staande plant; **B** bloem; **C** meeldraden; **D** helmknoppen met uitgerperst stuifmeel;
E stuifmeelkorrel: **1** equatoriaal, **2** polair; **F** stamper; **G** behaarde stijl met stempel; **H** vruchten; **I** geopende vrucht; **J** zaad.

Vanaf de zijlijn

Waarschijnlijk bent u net zo geschrokken van de inhoud van *bijen* van september als ik. Op steeds meer plaatsen wordt Amerikaans vuilbroed geconstateerd, de bijenhouderij staat onder hoogspanning. Links en rechts worden beschuldigende vingers opgestoken, waar we uiteraard niets mee opschieten. Terecht roept Dick Vunderink op het hoofd koel te houden.

Door de bijna twee uren vaarafstand van de vaste wal naar Terschelling en het nog steeds bestaande invoerverbod van bijen verwacht ik dat de Amerikaans-vuilbroedstorm voorlopig aan de imkers voorbij zal gaan en beschouw ik me als een toeschouwer aan de zijlijn.

De verwijten gaan vooral richting Carnica-Buckfast-telers, waarbij voor het gemak over het hoofd wordt gezien dat de Carnicateelt al een veertig jaar gemeengoed is zonder dat er ooit Amerikaans vuilbroed is geconstateerd. Wat voor soort imkers zijn het eigenlijk die zich vol overgave toeleggen op de Carnica- of Buckfastteelt? Mag ik het zo formuleren: enthousiastelingen die gepassioneerd bezig zijn en voor wie het beste resultaat nog niet goed genoeg is.

Om een goed resultaat te bereiken zijn orde, netheid en secuur werken een eerste vereiste en die aanpak verwacht je van mensen die serieus bezig zijn. Toch lezen we op pagina 235 'opvallend dat het steeds de Buckfastbij betreft waar AVB optreedt, dat hoeft niets met de bij zelf te maken te hebben - al leidt de grote haaldrift van de Buckfastbij gemakkelijk tot roverij'. Mijn commentaar: Die roverij zou een verklaring kunnen zijn van AVB bij de Buckfastbij in Duitsland als bijen sporen uit andere aangetaste volken meenemen, maar in Nederland wordt juist bij de Buckfastbij AVB geconstateerd en gaat deze gedachte dus niet op. Ook het weer krijgt de schuld. Op pagina 234 staat te lezen dat de slechte zomer van 1993, gevolgd door een natte winter en dito voorjaar 1994 zeker een factor bij de AVB explosie zullen zijn. Niemand zal tegenspreken dat slecht weer tijdens het vliegseizoen een negatieve invloed heeft op de ontwikkeling van een bijenvolk, let wel op de ontwikkeling van elk bijenvolk, ongeacht het ras.

Toch is tot september alleen bij de Buckfastbij AVB geconstateerd. Al met al zijn we nog niet veel opgeschoten. Wel rijzen er bij mij een paar vragen. Is het mogelijk dat door het voortdurend selecteren op zachttaardig gedrag en haaldrift bij de Buckfastbij

andere wezenlijke levensfactoren, zoals o.a. weerstand tegen ziekten in het algemeen of AVB in het bijzonder, in het slop zijn geraakt? Dat 'o.a.' is bewust gekozen en zult u beter begrijpen na het volgende praktijkverhaal uit het blad van de Leidse imkervereniging.

'Mijn eerste Buckfast-moer'

Tijdens de koninginneteeltcursus werd het mij duidelijk: om echt mee te kunnen doen moest ook ik overgaan op Buckfastvolken. Ik werd overrompeld door de enorme hoeveelheden honing, waar ik zelfs in mijn stoutste dromen nooit aan had gedacht. Op 7 augustus ben ik 'Hare Majesteit' gaan halen vanaf St.Philipsland, waar zij door haar droomprinsen was bevrucht. Met behulp van jonge bijen uit een ander volk is de koningin in een zesramer aan de leg gegaan. Na een week bleek de koningin al een vol raam broed te hebben geproduceerd. Iedere avond voerde ik aan het volk tenminste 200 gram honing en na een week opnieuw een raam stuifmeel. Na drie weken, het was inmiddels september, heb ik het volk versterkt met uitlopend broed van andere volken en ben overgegaan naar een tienramer. Ondertussen begonnen de bijen goed te vliegen en brachten zelf stuifmeel binnen. Zo zou het volk de winter in moeten, althans zo deed ik het al meer dan tien jaar met de 'gewone' bijenrassen. Al gauw bleek dat dit bij mijn Buckfast tot problemen zou leiden. De bijen vlogen praktisch bij alle soorten weersomstandigheden. Regen en wind waren geen enkel beletsel. Begin oktober vertrouwde ik het niet langer en besloot een tweede bak met uitgebouwde raten onder de eerste te plaatsen. Een complete emmer Trim-o-bee had ik ondertussen gevoerd en ik vond het welletjes. Maar wat is wijsheid? De bijen bleven maar stuifmeel aanvoeren en het leek soms wel mid-zomer. Gelukkig viel de winter vroeg in, half november 1993 begon het te vriezen. Dit zou de koningin wel de nodige rust geven. Maar tot mijn stomme verbazing bleven de bijen vliegen bij 4°C en zon! Zo gauw de zon doorkwam, kwamen ook de bijen. Op 4 december vlogen de bijen weer dat het een lieve lust was hoewel... er bleven nogal wat dode bijen voor de kast liggen. Om een lang verhaal kort te maken, van de bewuste imker haalden zijn ene raszuivere en vijf standbevruchte Buckfastvolken het einde van de winter niet. De gevoerde 14 kg wintervoedsel was veel te weinig. Dat had minstens 20 kg moeten zijn.

Lering trekken

Uit deze praktijkervaring komt als eerste naar voren

dat er met de Buckfastbij wezenlijk anders geïmkerd moet worden. Als het uitvliegen van de Buckfast tot midden in de winter een eigenschap van het ras blijkt te zijn dan leidt dit automatisch tot de conclusie van onaangepast gedrag bij de heersende klimaatomstandigheden. Ik begeef me op glad ijs, ik weet het, maar zouden de mid-winter-uitvluchten ook een gevolg zijn van het doorselecteren op haaldrift?

Resteert nog steeds de vraag waarom het tot nu toe alleen Buckfastbijen zijn waar AVB wordt geconstateerd. We kunnen proberen de kool en de geit te sparen maar alles wijst er op dat AVB op de een of andere manier samenhangt met de Buckfastbij. Door imkers zijn zowel Buckfastmoertjes als volkjes uit het buitenland ingevoerd hetgeen mij uit gesprekken met imkers is gebleken. Invoer van levend materiaal uit gebieden waar AVB zeer regelmatig voorkomt staat gelijk aan het spelen met vuur en nu hebben we ons gebrand. Wel, de feiten liggen er en nu het vervolg. Gaan we de Amerikaanse kant op waar voor de bestrijding van AVB in het voor- en/of najaar het antibioticum Terramycine wordt gevoerd? Het lijkt me een heilloze weg want door de bestrijding krijgen bijenvolken geen enkele kans om weerstand tegen de ziekte op te bouwen. Het beste antwoord op zowel de varroamijt als het Amerikaans vuilbroed is om op zoek te gaan naar aangetaste cq. geïnfecteerde volken die zonder gebruik van chemische middelen niet ten gronde gaan en van deze volken verder te telen. Wellicht moet dit het enige project van onderzoek worden op de Ambrosiushoeve waarvoor de gezamenlijke imkerij de financiële bijdrage zal moeten verhogen. Een heikel punt, ik weet het, maar zoals het nu gaat lopen we voortdurend achter de feiten aan.

Amerikaans vuilbroed is een ernstige ziekte met verstrekende gevolgen hetgeen uit het volgende blijkt.

Besmetting na twaalf jaar

Een bijenhouder had Amerikaans Vuilbroed in zijn elf volken, ze werden verbrand. Nadat dit was geschied bemerkte hij dat de dekkleedjes waren vergeten. Hij verpakte ze in meerdere kranten en borg ze op in zijn schuur. Meer dan 12 jaar later kreeg hij het pakje weer in handen en oordeelde dat na zo lange tijd de sporen wel dood zouden zijn. De dekkleedjes legde hij op zes sterke volken en al deze volken hadden in zeer korte tijd vuilbroed; nog tragischer was dat op een tot nu toe gezonde naburige bijenstand ook vuilbroed werd geconstateerd.

Het goddelijke ambrosia

Waar komt toch al die honing in supermarkten en andere winkels vandaan? Als het goed is staat het allemaal op het etiket, maar daar ontbreekt nog wel eens het een en ander aan. Via de rubriek 'The World Honey Market' in 'American Bee Journal' krijgen we een aardig inzicht in de honingstroom over onze aardbol. Er wordt een overzicht gegeven van de acht geselecteerde honingproducerende landen die gezamenlijk 40% van de wereldhoningproductie voor hun

	Aantal volken	Oogst per volk	Totale productie (x 1000 kg)	Export	Binnenl. consum.
Argentinië	1.600	30	48.000	44.000	5.000
Canada	503	61.6	31.000	10.000	22.800
China	7.000	29	202.000	80.000	121.005
Duitsland	1.179	28.9	28.000	17.500	104.000
Japan	226	16.8	3.800	20	40.980
Mexico	2.400	22.9	55.000	43.000	11.500
Rusland	4.700	10.6	50.000	1.200	48.800
USA	2.765	32.5	90.000	4.000	138.000
Totaal	20.373	28.9	507.800	199.720	492.085

rekening nemen en 60-70% van de wereldhandel. Van deze acht landen voeren Argentinië en Rusland in het geheel geen honing in. China produceert 40% van de totale wereldhandel en is verantwoordelijk voor de zeer lage wereldhoningprijs. China heeft over de afgelopen drie jaar een gemiddelde honingproductie gehaald van 204.000 ton per jaar. Per land zijn voor 1993 bij benadering bovenstaande cijfers opgesteld.

Het weer in november

De periode 1961-1990 bracht ons op een landelijk gemiddelde van 55 uren zon, 79 mm neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 8,9°C. Het weer de afgelopen vijf jaren ziet u in de tabel.

November-maanden					
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag (mm)	Max.temp. (°C)	
1989	zr. zonnig	(70)	zeer droog	(31)	normaal
1990	normaal		zeer nat	(110)	normaal
1991	normaal		zeer nat	(112)	normaal
1992	normaal		zeer nat	(117)	zacht (10,8)
1993	zeer zonnig	(79)	droog	(51)	zr koud (5,1)

Geraadpleegd

Kerkvliet, Erik. Mijn eerste Buckfast-moer, Leidse imkervereniging De Stertselaar 18(1): 11 (1994)
 JeKaVe. Uit de Jaagkieps, Bijenteelt 64(1): 31 (1962)
 Honey situation in selected countries; American Bee Journal 134(2): 78 (1994)

Tegen mijtziekte

Nog niet zo lang zijn in de Verenigde Staten bijenvolken besmet met mijtziekte. Tien jaar geleden werd daar de eerste *Acarapis woodii*-besmetting ontdekt.

Als bestrijdingsmiddel worden koekjes van vet en suiker op het broednest gelegd. Hoe het helpt weet men niet, maar het helpt wel, hoewel de meningen daarover verschillen. Een theorie is dat als de bijen van deze koekjes eten, een heel klein beetje vet op de bij komt. Hierdoor worden de vrouwelijke mijten in de war gebracht. Ze kunnen geen nieuwe gastheer vinden en de besmetting binnen een volk verloopt veel langzamer.

304 Hoe worden deze koekjes gemaakt? Drie delen plantaardig vet worden verwarmd totdat ze smelten. Daarna worden er zes delen suiker doorgeroerd, waarna het geheel heel goed wordt vermengd. Na afkoelen worden van het mengsel bolletjes gedraaid van ca. 100 gram. Deze bollen worden platgeslagen en afgekoeld op bakpapier. Koeken die niet direct worden gebruikt, kunnen worden ingevroren.

Leg een koek direct bovenop of in het broednest, dus daar waar de meeste bijen zijn. Alleen als er dracht is moeten de koeken worden weggehaald, verder kunnen ze het gehele jaar worden gebruikt. Als ze op zijn moeten er nieuwe voor in de plaats gelegd worden.

Bee Culture 1994(4)

Water

Water is in elk bijenvolk nodig, van het vroege voorjaar tot de late herfst. Maar waar gebruiken de bijen het water voor? Drie toepassingen kunnen worden onderscheiden:

- koelen van de kast, air-conditioning dus,
- het verdunnen van het voer voor het broed,
- het oplossen van gekristalliseerde honing.

De temperatuur in het broednest ligt altijd bij ongeveer 36°C, onafhankelijk van de buitentemperatuur. Is de buitentemperatuur niet al te hoog, dan kunnen de bijen door luchtventilatie de temperatuur en de hoeveelheid CO₂ op een redelijk niveau houden. Maar op heel warme dagen is het ventileren met lucht niet voldoende. Dan wordt er veel water in en om het broednest gebracht en extra veel geventileerd. De verplaatste lucht laat het water verdampen en daardoor daalt de temperatuur.

We hebben allen in onze beginnerscursus geleerd, dat het broed de eerste twee tot drie dagen wordt

gevoed door voederbijen met voer uit hun kopklieren. Wat ze de rest van hun larvestadium krijgen is niet zo bekend. Het is waarschijnlijk een mengsel van verdunde honing, en toch ook weer klierafscheidingen.

Ook volwassen bijen hebben water nodig om hun voesel te kunnen verwerken, om kliersap af te kunnen scheiden en om hun reststoffen uit te kunnen scheiden. Bijen hebben geen dunne uitscheiding omdat ze water drinken, maar het is omgekeerd. Bijen hebben een dunne uitscheiding en daar hebben ze water voor nodig. Ook gebruiken volwassen bijen water om gekristalliseerde honing weer vloeibaar te maken, anders is opname niet mogelijk.

Waar halen de bijen hun water? Als je burens hebt die niet graag zien dat je bijen houdt, dan gaan de bijen gegarandeerd bij hún vijver drinken. Bijen hebben een voorliefde voor brak of gewoon vies water. Maar ook stromend water heeft hun voorkeur. Vooral neerdruppelend water wordt graag gedronken. Denk hier eens aan bij het inrichten van een bijenkroeg.

Bee Culture 1994(5)

Het Romeinse Rijk

In het Rome van de oudheid werd veel honing en was gebruikt. Er werden toen al bijen gehouden evenals in Egypte en Griekenland.

Versillende Romeinse schrijvers hebben de bijenteelt beschreven. In het jaar 37 voor Christus kwam al een boek uit over de landbouw, waarin een hoofdstuk aan de bijenhouderij was gewijd. Ook Vergilius (70-19 v.Chr.) en Plinius (23-79 n.Chr.) schreven over bijen.

In die tijd werden bijen gehouden in liggende cilindervormige manden van ongeveer een meter lang en 30 cm in doorsnede, met voor- en achteraan een deksel. Het vlieg gat zat meestal in het voordeksel, maar ook wel in het midden van de cilindervorm. Ze werden gemaakt van uitgeholde boomstammen, gevlochten van plantestengels (wilgetenen bijvoorbeeld), de bast van de kurkeik of van aardewerk. Ook nu nog wordt in de landen rond de Middellandse Zee met deze vorm van bijenwoning geïmkerd, vooral in Noord-Afrika van Egypte tot Marokko. Hoewel ook toen al in onze streken werd geïmkerd, en waarschijnlijk in rechtopstaande holle boomstammen of omgekeerde rieten manden, beschrijft geen van de auteurs deze vorm van bijenwoning.

Bee World 1994(3).

Drie-ramer in PTT-doos

Dit voorjaar ben ik serieus aan de koninginneteelt begonnen. Vreselijk spannend om te doen. De eerste ronde van veertig faalde compleet door het late voorjaar. De tweede keer ging het wat beter. En de laatste keer is het uitstekend gegaan. Totaal heb ik dit jaar, met vallen en opstaan en met heel veel hulp van de mensen van de BBV (Buckfast Belangen Verenigd) en de lokale imkervereniging zo'n veertig koninginnen geteeld. Voor een deel als doppen maar ook zuivere Marken-bevruchte legkanonnen. De beginners-perikelen zijn voorbij, het telen kan volgend jaar starten. Veel heb ik nog niet meegemaakt, maar deze bijen (Buckfast) verbazen mij elke dag weer.

Het was een mooie zomer dat mogen we wel zeggen. Veel zon, honing en plezier. Het is nu bijna september, in de kasten die vorig jaar behandeld zijn heb ik nog geen varroamijt gezien. Ook niet in de vrij grote stukken darrebroed.

In sommige delen van België waar alle imkers met strippen werken, wordt om de twee jaar behandeld. Maar ik pas me graag aan de mening van de experts aan. Maar hierom gaat het nu niet. Tijdens die teelt van koninginnen kwam ik plotseling een drieramer tekort.

Er was geen tijd meer om aan het timmeren te gaan. Dus iets anders geprobeerd. Een kartonnen doos leek me de oplossing. Toevallig stond er nog een gebruikte PTT-verzenddoos 'maat 3'. Op zijn kant gezet is hij zo groot als een drieramer. Met de zijkant als deksel en daarin wat insnijdingen voor de raampjes

is het net echt (zie foto).

Doorzichtig plastic op de ramen om het dubbele deksel los te houden, wat gaten van 9 mm in de voorkant. Voor het vervoer een ventilatiegat met gaas ervoor, dat afgesloten kan worden met het vliegplankje, dat ook van karton is. Deze wegwerp drie-ramer heeft twee maanden dienst gedaan en ziet er nog perfect uit. Hij heeft natuurlijk niet in de regen gestaan. Je zou er ook prima bijen in kunnen verzenden, denk ik. Als je onthand zit is het een goedkope oplossing: f4,50 bij Tante Pos. De hartelijke groeten aan alle bijenfans,

At Hendriks, Duiven

Jeugdcursus Oosterhout

Bij het lezen van een artikel in het maandblad *bijen* over cursussen 'Imkeren' aan de jeugd in de plaatsen Winterswijk en Oosterwijk raakte ik – als onderwijzer in hart en nieren – danig geïnteresseerd in deze vorm van educatie.

Na het nodige lobby-werk, waarbij ik aardig op weg geholpen ben door Fieke Bos (Winterswijk) en Peter Ravestein (Oosterwijk), heb ik mijn plannen voorgedragen aan mijn mede-bestuursleden van het Oosterhouts Bijengilde. Deze waren direct enthousiast, waarna ik het licht 'op groen kreeg' om mijn plannen te realiseren. Mijn opzet was om met maximaal tien cursisten te starten. De cursus zou bestaan uit zeven theorie- en drie praktijklessen. Teneinde de veiligheid tijdens de praktijklessen te waarborgen werden door de vrouw van onze secretaris, mw. van Vugt, tien erg fraaie bijenpakken 'op maat' gemaakt, terwijl dhr. Van Vugt voor evenzeveel paar (blitse) handschoenen zorgde. Tijdens de introductie-bijeenkomst,

De cursisten in op maat gemaakte imkerspakken.

Zelf aan de slag in een groot bijenvolk.

306

waarbij ouders en cursisten waren uitgenodigd, bleek dat de cursus al meteen vol zat; een wervingscampagne was niet meer nodig.

In januari van dit jaar kon ik echt gaan beginnen; een zeer enthousiaste groep ging met microscoop en kijkglasjes aan het werk; steeds was er de afwisseling van vertellen, demonstratie (dia's, video) en handelen (opdrachten op stencil). De cursisten konden de leerstof thuis steeds bestuderen dankzij het cursusboek, dat door de conciërge van basisschool 'De Santrijn' te Oosterhout, dhr. Adriaansen, was samengesteld. De opkomst bleef – mede door de grote afwisseling – overweldigend. Echte 'toppers' binnen de leerstof waren o.a. het merken van de koningin, het inzetten van kunstraat in raampjes, het werken in een echte bijenstal en natuurlijk het slingeren van honing. Ook een bezoek aan een drachtplantentuin en het bekijken van 'bijen achter glas' bleef niet achterwege. Dat het demonstratiekastje enigszins 'lek' was, zodat in bovengenoemde basisschool (waar de lessen steeds werden gegeven) op een zwoele vrijdagmiddag een gezoem van jewelste was te horen, vergrootte alleen maar de pret. Al doende werden de cursisten (in leeftijd variërend tussen 10 en 13 jaar) voorbereid op het examen dat plaatsvond op vrijdag 3 juni. Met gespannen gezichten hoorden ze aan dat het die avond geen **bijzaak** was, maar echt **hoofdzaak**; de motivatie om te slagen was dan ook bij allen aanwezig. In het bijzijn van de deken van het Gilde, dhr. Havermans, die vergezeld was van het volledige bestuur, werd het examen afgenomen. Na het nodige zweetwerk bogen wij ons over de antwoorden, terwijl de cursisten hun ouders gingen verwelkomen in de aula van 'De Santrijn' om het gemaakte werk van de afgelopen lessen te demonstreren. Nadat de uitgebreide tentoonstelling over het wel en wee van onze honingbij door iedereen

was bekeken, werd het steeds stiller in de zaal. Toen de Deken het woord nam, verbleekte het hier en daar om sommige neuzen. Groot was echter het gejuich toen bleek dat allen – te weten Marcella, Lucinda, Ilona, Patricia, Moenja, Dennis, Hans, Jeroen, Mark en Laurens – waren geslaagd. Na de uitreiking van het certificaat 'Jeugdinker' en een pot honing voor iedere deelnemer kon het feest losbarsten. Voor de ouders was er koffie en voor de kinderen... natuurlijk iets zoets! In een gezellige sfeer werd van elkaar afscheid genomen. Ook al zal lang niet iedere cursist **bijblijven** in deze materie, één ding is wel duidelijk geworden: de angst voor bijen is weggenomen en de interesse voor de natuur groter geworden!

Ondergetekende hoopt in het nieuwe jaar – bij voldoende belangstelling – weer een nieuwe cursus te kunnen starten. Daarbij is het streven om het inschrijfgeld voor de cursist zo laag mogelijk te houden; het zoeken is daarom naar goedgevige geldschieters...

Informatie bij ondergetekende, 01620-29802.
Namens het Bestuur van het Oosterhouts Bijengilde.
Hans Stadhouders, Oosterhout

Vervoersverbod Garderen

Naar aanleiding van het constateren van Amerikaans vuilbroed in Garderen is door de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij een vervoersverbod voor bijen ingesteld in de omgeving van Garderen. Om na te gaan of verdere verspreiding van de ziekte in dit gebied heeft plaatsgevonden, zal in het voorjaar van 1995 een onderzoek worden ingesteld naar de aan- of afwezigheid van de ziekte. Hierbij zullen in het ingestelde gebied alle bijenvolken worden nagekeken door de assistenten van de Rijksbijenteeltconsulent, waarna bij geen constateringen het vervoersverbod weer kan worden ingetrokken. Voor de volledigheid deel ik u mee dat de assistenten van de Rijksbijenteeltconsulent werkzaam zijn bij de Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees (RVV).

Een beschrijving van het gebied waar het vervoersverbod geldt, is op te vragen bij het secretariaat van de VBBN. Zie gegevens achterin dit nummer.

De bestrijding van Amerikaans vuilbroed

J. Veenhof

De Rijksbijenteeltconsulent had oorspronkelijk vijf taken. Een van deze taken, de ziektebestrijding, is rond 1985 overgegaan naar de VD (Veterinaire Dienst). Dat was logisch gezien het feit dat alle dierziekten wat hun bestrijding betreft onder de supervisie van de VD vallen. De RVV (Rijksdienst voor keuring van Vee en Vlees) heeft toen, in opdracht van de VD, een meldpunt ingesteld dat langzamerhand is uitgegroeid tot een vraagbaak. Dus meer dan slechts ziektemeldingen in ontvangst nemen. Daarnaast werd ook een draaiboek opgesteld, in samenwerking met de medewerkers van de Ambrosiushoeve. Dat werkt naar behoren, zij het dan dat steeds aanpassingen aan veranderende omstandigheden.

Wat gebeurt er bij het vaststellen van Amerikaans vuilbroed

Als na een verdachte melding een eventueel besmet raam is opgestuurd naar het CDI en vervolgens positief wordt bevonden, gaat een medewerker van de RVV bij de betreffende imker de zaak nauwkeurig inventariseren.

Daar wordt een aantal vragen gesteld:

- Hoeveel volken?
- Hoeveel standen?
- Hebt u gereisd of staan er nog volken uit?
- Hebt u volken verkocht?
- Hoelang had u al klachten?
- Wisselt u materiaal uit (wassmelters, slingers, e.d.)?
- Hebt u koninginnen of volken gekocht, zo ja wanneer?
- Zwermen?

Al naar gelang de omstandigheden kan dit 'vragen-vuur' variëren. Hierna gaan er twee dingen gebeuren: allereerst wordt een schatting gemaakt van de volken en de bijbehorende gereedschappen: na accoord met de eigenaar worden alle met de bacterie in aanraking geweest zijnde spullen (dus niet alleen de volken zelf) opgeruimd en verbrand. Daarnaast wordt er door de VD/RVV een bestrijdingsplan opgemaakt. Dat bestaat uit twee hoofdelementen: een vervoersverbod met een straal van ongeveer 3 km rondom de plaats des onheils en een screening van de zich in die kring bevindende bijenvolken. De bedoeling is dat we mikken op een 100 % screening, wat in de praktijk niet altijd mogelijk blijkt. Als er dan nog verdachte volken

worden aangetroffen, kunnen die ook worden vernietigd. De mogelijkheid doet zich voor, dat er op meerdere plaatsen moet worden gescreend omdat de imker heeft gereisd. Een arbeidsintensieve operatie, die meestal, in goede harmonie, met de in dat gebied aanwezige imkerverenigingen wordt uitgevoerd. Over dat screenen willen we wat meer zeggen omdat u daar of als gewoon imker of als medewerker aan zo'n campagne ooit mee te maken kan krijgen.

Zodra het gesprek met de eigenaar van de besmette volken heeft plaats gehad volgt er een vergadering met de bestuursleden van de in dat gebied aanwezige bijenverenigingen. Met z'n allen (RVV en Verenigingen) maken we dan een lijst van te bezoeken adressen en een indeling in routes. De mooiste oplossing is als er in groepjes van twee personen kan worden gewerkt: één RVV-medewerker en één lid van de vereniging die als gids meegaat. Alle volken controleren bereiken we nooit: onbekende imkers, zwermen en principieel weigerende mensen zullen er altijd blijven. Wat we wel trachten is die 100 % zo dicht mogelijk te benaderen.

Als deze werkzaamheden naar behoren zijn uitgevoerd, beschouwt de overheid de zaak 'geklaard'. Dat betekent echter niet dat er dan niet meer wordt opgelet: bij het meldpunt wordt uiteraard de volgende weken nog wel degelijk gelet op meldingen uit de aangetaste streek.

Tenslotte nog dit, mochten er nog imkers zijn die van mening zijn dat **niet** melden en zelf opruimen de voorkeur verdient: Afgezien van het feit dat u dan in overtreding bent, brengt u op die manier uw medeimkers in gevaar. Snel opruimen is voor de imker zelf het beste, anders krijgt hij geen vergoeding. Voor de andere imkers is het ook het beste, immers infectiegevaar blijft levensgroot aanwezig. Tenslotte is het voor de overheid, die dan meer geld en mankracht aan de uitbraak dient te spenderen, het beste.

(Samenvatting van een deel van de lezing gehouden op de studiedag 'Broedziekten', 5 februari 1994 in Utrecht)

Drachtverbetering in Amsterdam-Noord

Ab Kuypers

Wie dacht dat het inzaaien van braakliggende gronden met goede drachtgewassen slechts een aangelegenheid van de landbouw is moet maar eens bij de Amsterdamse imkers gaan kijken. In Amsterdam-Noord heeft imkersvereniging 'Waterland' de verbetering van de dracht dit jaar op bijzondere wijze aangepakt. sprak met de enthousiaste en zeer gedreven secretaris, Karel Galenkamp.

Een eigen plaats in het stadsgewoel

Voor wie, zoals ik zelf, van het buitenleven houdt en de grote stad totaal is ontgroeid biedt Amsterdam-Noord, wanneer je er vanaf de ringweg binnenrijdt de benauwende aanblik die hoort bij de grote stad. Op de plattegrond is Noord een brede vlek, die zich uitstrekt van boven het IJ tot aan de A10. Ondanks de verschillende stads- en sportparken, de volkstuincomplexen en het openbaar groen overheerst toch het eigene van de stad: hoogbouw, vol en druk. Er wonen hier 90.000 mensen en dat merk je. Langs het IJ veel industrie en bedrijvigheid, waarvan er overigens de laatste jaren steeds meer is verdwenen.

Op het bijenpark van de plaatselijke imkersvereniging waan je je echter in een paradijsje. Op de achtergrond weliswaar het voortdurende geluid van het vele autoverkeer maar dat hoor je na een poosje niet meer. In de schaduw van oude bomen is het zelfs op deze hete dag goed toeven.

'Noord bestond oorspronkelijk uit een aantal tuindorpen. Er is later erg veel bijgebouwd, er vond een enorme verdichting plaats,' aldus Karel Galenkamp. Niettemin zullen veel Amsterdammers hier reuze naar hun zin wonen en voelen zich hier thuis en betrokken bij hun stadsdeel. Gelukkig zijn er nog veel mensen die van de stad houden.

Aan de rand van dit stadse gewoel heeft de imkerij zich een eigen, niet onbelangrijke plaats veroverd. Imkersvereniging Waterland beheert er een eigen bijenpark, doet haar zegje op velerlei 'natuurlijk' terrein maar moet niettemin ervaren dat haar naamsbekendheid bij buurtgenoten nog wel eens tegenvalt.

Van beleidsplan tot uitvoering

Midden in dat Amsterdamse stadsdeel werd op 23 juni onder grote belangstelling van imkers, ambtenaren en politici een ongeveer 1,5 ha voormalig fabrieksterrein ingezaaid met een inheems bloemenmengsel. Dit alles vond plaats aan de Klaprozenweg,

toepasselijker kan het bijna niet. Elders was door de imkers zelf al ingezaaid met o.a. Tübinger mengsel.

Op een oververhitte zomermiddag vertelt Karel Galenkamp, secretaris van 'Waterland' over 'braak in de stad' en andere stadse imkersbelangen.

Begin dit jaar werd door de stadsdeelraad het 'Beleidsplan Natuur in de Stad Amsterdam-Noord' aangenomen. Hierin zijn een groot aantal projectvoorstellen opgenomen die tot groenverbetering in dit stedelijk gebied moeten leiden. Eén van de voorstellen uit dit livijge boekwerk gaat over braakliggende terreinen. De mensen van de drachtplantencommissie van imkersvereniging 'Waterland' waren er als de kippen bij met een reactie. Een rijtje voorstellen en de nodige informatie over het inzaaien van deze terreinen met een voor bijen en andere insecten aantrekkelijk zaadmengsel kwam goed aan. Er volgden enige gesprekken met betreffende ambtenaren en men kwam tot uitgebreide ideeën om de totale dracht in Amsterdam Noord te verbeteren.

'Wij hebben toen verschillende projectvoorstellen gedaan die later zijn opgenomen in de uiteindelijke plannen. We hebben daarbij betoogd dat het belang van goede dracht planten verder gaat dan de imkerij en bijen alleen, dat je met veel drachtplanten ook vlinders en hommels enorm helpt. Dat sprak wel aan.'

Vanaf dat moment leek het even stil te worden, doch dat bleek stilte voor de storm. Toen de wethouder Grondzaken van het stadsdeel, de heer G. Beckman, tijdens een inspectie half juni tot de conclusie kwam dat: '... de industrieterreinen in Noord er toch wel erg troosteloos bij liggen...' werden de voorstellen van de Amsterdamse imkers plotseling erg actueel en in versneld tempo uitgevoerd. Binnen twee weken werden de knopen doorgehakt, kreeg de imkersvereniging toestemming zaad te gaan kopen en kon op een zonnige donderdagmiddag het inzaaien van het genoemde stuk braak beginnen. 'We hebben ons overigens niet alleen op dat braakliggende gebied gericht. Dat inzaaien was één, maar we hebben ook plantsoendienst en woningbouwverenigingen, die hier aardig wat tuinen beheren, geadviseerd.'

Braak in Amsterdam-Noord

Vooral in het industriële gedeelte van dit stadsdeel bevindt zich onderhand heel wat braakliggend terrein. Karel Galenkamp: 'Dit zijn allemaal voormalige fabrieksterreinen. Waar sloop van huizen plaatsvindt worden meteen weer nieuwe woningen gebouwd.'

De stadsdeelraad lijkt, zo blijkt bij doorlezen van het beleidsplan, zich er terdege van bewust wat zulke braakliggende plaatsen voor de natuur kunnen betekenen. Behalve dat langdurig braakliggende terreinen aantrekkelijk kunnen worden voor verschillende diersoorten en er zich 'pioniers vegetaties' ontwikkelen, ziet men in dat de tijdelijk braakliggende gebieden zeer geschikt zijn om met akkerkruiden te worden ingezaaid. 'Niet alleen zullen aldus belangrijke voedselbronnen ontstaan voor insecten (vlinders, hommels, bijen) maar zal tevens de belevingswaarde van de stedelijke omgeving worden vergroot,' zo is te lezen in het projectvoorstel. Dat het de plaatselijke imkersvereniging gelukt is daar een vinger achter te krijgen getuigt van daadkracht bij de bijenhouders en goede wil bij de betreffende lokale overheid.

Van groter belang

'Waterland' zelf had ook nog wel een rijtje argumenten in petto, die pleitten voor het inzaaien van drachtplanten. Naast de voedselwaarde voor bijen werd gewezen op het verbeteren van de kwaliteit en vergroting van de kwantiteit van het openbaar groen. Door bestuiving zal de voedselvoorziening voor vogels verbeteren. Daarnaast stellen de imkers: '... zullen de mensen dan kunnen genieten van bloeiende bloemen en vruchtdragende struiken en bomen. Op de ingezaaide percelen zal naar verwachting het illegaal storten van vuil en puin verminderen.' Kortom, een voorbeeld van bijenhouders die verder kijken dan alleen het eigen (dracht-)belang, of in ieder geval handig gebruik maken van verbetering van de leefbaarheid in de stad. Het uiteindelijke resultaat is een voorbeeld waartoe overleg tussen overheid en bevolking kan leiden. De imkers in Amsterdam-Noord zijn maar wat trots op wat zij hebben bereikt.

'De inzaai-actie van de drieëntwintigste juni had eigenlijk een tweeledig doel, richting politiek zowel als naar de bewoners kon men laten zien dat er niet alleen een beleidsplan was samengesteld maar dat daar ook iets mee gebeurt. De betreffende wethouders konden zich zo aardig profileren. We verwachten dat dit project volgend jaar wel degelijk een vervolg krijgt.' 'Overigens waren er al wat stukken, vooral bermen langs de doorgaande wegen, ingezaaid. Die hebben prachtig staan bloeien, beter dan het terrein van de actie. Eigenlijk was het al te laat in het seizoen en dan nu ook nog eens de warmte en de droogte. Er is praktisch niets opgekomen.'

Imkersvereniging Waterland

'Onze vereniging bestaat nu 51 jaar, ze is in de

oorlog opgericht. Dat zal wel te maken hebben gehad met de goedkope bijensuiker die in die jaren te koop was voor imkers. Met onze Amsterdamse zustervereniging hebben we goede contacten. We hebben dit jaar voor het eerst samen een beginnerscursus georganiseerd. De bedoeling is dit vaker te gaan doen. Uit zulke cursussen komen ook weer nieuwe leden voort. We hebben al jaren een constant ledenbestand van 25 imkers. Nieuwe leden helpen we in ieder geval altijd aan een eerste volkje en zo mogelijk ook aan een eerste kast. We willen wel groeien als vereniging, we zoeken dan ook wat meer de publiciteit. Op 28 mei hebben we hier op ons bijenpark een open dag georganiseerd, daar kwamen zo'n 250 mensen op af. Er waren mensen die aangaven belangstelling voor bijen en onze vereniging te hebben. Misschien komen hier nieuwe leden uit voort.'

Aan de G.J. Scheurleerweg bezit 'Waterland' een mooi bijenpark, de 'Stertselaer' geheten. Hier hebben tien leden rond de dertig kasten staan. 'Ik denk dat een aantal van rond de veertig volken op dit park nog verantwoord is. Meer zou te gek worden. De overige leden hebben zo hun eigen plek om hun bijenvolken te stallen. Maar dat is wel allemaal in de stad. De stadsdracht levert aardig wat honing op. Gereisd wordt er wel, het fruit en vroeger het koolzaad. De meesten van ons beperken zich tot de dracht hier in de omgeving.'

Behalve met de laatste actie wat betreft het inzaaien van braakliggende terreinen onderhoudt 'Waterland' al langer goede contacten met de lokale overheid. 'Het clubgebouwtje, dat wij vorig jaar hebben gebouwd op dit bijenpark is meegefinancierd door de gemeente, het stadsdeel heeft de helft van de kosten voor haar rekening genomen', weet Karel Galenkamp trots te melden, 'dit jaar hebben we vanuit de pot voor milieu-educatie pijpen, kappen en beitels kunnen aanschaffen voor onze beginnerscursus. Onze betrokkenheid bij wat er allemaal gebeurt in dit stadsdeel spreekt hen wel aan. Met de verschillende volkstuinverenigingen die hier rondom ons bijenpark liggen onderhouden we goede contacten. De kans is echter groot dat dit gebied er over een tijd heel anders uit zal zien. Er moeten hier huizen komen en er zijn plannen voor een weg- en railverbinding van Noord naar Zuid. Het is dus nog maar de vraag of we hier op deze lokatie zullen kunnen blijven zitten. Hoewel op de tekeningen ons bijenpark nog niet met huizen is ingevuld moeten we maar afwachten wat er gaat gebeuren.' Ondanks de wat onzekere toekomst klinkt Karel Galenkamp allerm minst pessimistisch. Het is dan ook te hopen dat het ruim 50-jarige Waterland een blijvende plaats in Amsterdam-Noord is gegund.

Dhr. Hans Versteeg: een grote Vriend

F.P. Bohlmeijer

Hij rijdt zo'n kleine 2.000 kilometer per jaar voor de Vrienden van de Ambrosiushoeve, hij is een bekende verschijning op vergaderingen, markten en studiedagen, het Ir. Mommerspaviljoen heeft zijn grote liefde, goede redenen voor BIJEN om eens met de heer Versteeg, het PR-lid uit het bestuur van de 'Vrienden' te gaan praten. 'Denk erom dat je me niet teveel ophemelt, ik doe het gewoon voor mijn plezier.' zijn de eerste woorden van de heer Hans Versteeg, het PR-lid van het bestuur van de 'Vrienden van Ambrosiushoeve', als wij ons gesprek beginnen.

310 Tijdens een vergadering van de 'Vrienden' in 1988 in Tiel werd besloten om meer reclame te gaan maken voor de 'Vrienden'. Er werd een fraaie stand ontworpen. Hiermee is dhr. Versteeg regelmatig op bijenmarkten, jaarvergaderingen en studiedagen aanwezig. Het afgelopen jaar bezocht hij Zuid Laren en Jubbega, Rhenen en Ommen en was hij ook te vinden in Wageningen en Boxtel. De zes jaar dat de heer Versteeg nu door het land trekt, heeft hij 40 nieuwe leden kunnen noteren. Ogenscheinlijk een magere oogst, maar daarvoor heeft de heer Versteeg wel een verklaring: 'Imkers zijn taai, ze zitten zwaar op hun centen'. Een contributie van 25 gulden vinden ze al gauw te veel.

Hij imkert al vanaf zijn 15e jaar en heeft nog steeds vier volken. Een imkerloopbaan van precies 60 jaar! Vroeger had hij een gecombineerd tuinbouw- en fruitteeltbedrijf, maar toen de grond van zijn bedrijf nodig was voor de uitbreidingsplannen van Gorkum, zijn geboortestad, is hij overgeschakeld naar de verkoop van tuinbouwmachines.

Ik praat met de heer Versteeg tijdens de Open Dag van het Arboretum ter gelegenheid van de officiële in gebruikname van het Ir. Mommerspaviljoen na de jaarvergadering van de 'Vrienden'. Op de vergadering zelf was hij niet aanwezig. Druk met het ontvangen van bezoekers, die voor een rondleiding door het Arboretum kwamen. Bijna altijd als er een excursie is op het Arboretum, is hij present. Hij zorgt dan dat het paviljoen schoon is, maakt koffie en verkoopt die voor één gulden per beker, de opbrengst bestemd voor de kas van de 'Vrienden'.

'Het Paviljoen heeft zijn grote liefde', volgens zijn vrouw. 'Tijdens het opknappen en inrichten van het gebouw heeft hij eigenlijk te veel gedaan, hij kwam vaak te moe thuis.'

De contacten met de imkers zijn voor hem

belangrijk. De discussie over de hommelandactiviteiten op de Ambrosiushoeve zijn gelukkig verleden tijd. 'Het was altijd een heet discussiepunt, maar ik heb altijd getracht de imkers duidelijk te maken dat er geen bestaan was voor de Ambrosiushoeve als ze alleen werk voor de imkers zouden doen. Bestuiving is een belangrijke zaak voor de Nederlandse land- en tuinbouw en de verschillende insekten hebben daarin ieder hun plaats.'

Naar aanleiding hiervan brengt de heer Versteeg

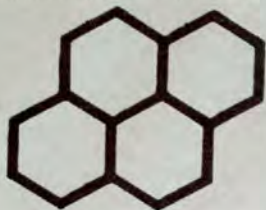
Dhr. Versteeg (l): meer reclame maken. Foto F.P.Bohlmeijer

een uitspraak van Einstein in herinnering die heeft gezegd dat twee jaar nadat de laatste bij het loodje heeft gelegd, de laatste mens de dood zal vinden. Daarom vindt hij het onderzoek op de Ambrosiushoeve voor imkers, fruit- en zaadtelers van het grootste belang. Hij is dan ook van mening dat iedere imker lid van de 'Vrienden van Ambrosiushoeve' zou moeten zijn om steun te geven aan het onderzoek.

Hij zit altijd vol ideeën om de activiteiten van de Ambrosiushoeve onder de aandacht van de imkers en het overige publiek te brengen en om inkomsten voor de vereniging te maken. De nieuwe ansichtkaarten met de fraaie aquarellen van Jeanette van der Aa zette hij in een wissellijst, zodat de bezoekers van zijn stand verleid worden tot een aankoop. Ook zou hij graag bloemenzaad verkopen en daarmee de kas van de 'Vrienden' spekken.

Als het aan de heer Versteeg ligt, blijft hij zich nog lang inzetten voor de 'Vrienden'. Wel heeft hij een stille wens. Hij hoopt dat als de financiën van de vereniging het toelaten het Paviljoen, zeker als het voormalig leslokaal ook beschikbaar komt, van een nieuwe inrichting zal worden voorzien.

Voorlopig blijft de heer Versteeg voor veel imkers 'het gezicht' van de 'Vrienden'.

IMKERSBOND VAN DE LLTB

VBBN

Van het hoofdbestuur

Karin Ridderbeks

Op 26 september jl. kwam aan de orde:

- De displays van de Bond zullen waarschijnlijk opgeslagen worden bij het Milieu Educatief Centrum in Weert. Voorlopig kunnen aanvragen voor reserveringen van de display via het secretariaat van de Bond lopen.
- De stand van zaken met betrekking tot het Amerikaans vuilbroed. De heer L. van de Goor doet verslag van de gehouden vergadering op 3 augustus jl. waarbij onder meer afgevaardigden van de vijf imkerorganisaties, de studieclub Buckfast, de RVV, de VD, de GD en wetenschappelijke medewerkers aanwezig waren. Aan de orde zijn o.a. geweest de oorzaken van Amerikaans vuilbroed, maatregelen op de langere termijn ter voorkoming van Amerikaans vuilbroed en een voorstel tot registratie van imkers. De heer Van de Goor zal ook de vervolgvergadering bezoeken.
- Leden die 60 jaar onafgebroken lid zijn van de Bond kunnen in het bezit komen van een speciaal vervaardigde wandtegel. Afdelingssecretarissen kunnen daartoe bij het secretariaat een verzoek indienen.
- De afdelingen zijn door middel van een schrijven verzocht om voorstellen in te dienen voor de Algemene Vergadering die gehouden zal worden op zaterdag 26 november a.s. in het Gemeenschapshuis te Baexem. Gezien de actualiteit van het Amerikaans vuilbroed zal getracht worden een spreker voor deze vergadering te vinden die hierop uitgebreid in kan gaan. Mocht dit lukken dan zijn alle leden van de Bond welkom tijdens dit gedeelte van de Algemene Vergadering.
- De Bond beschikt over twee binoculairen waarvan er één ondergebracht is bij de Werkgroep Ziektebestrijding en de andere bij het Zoemhukske te Horst.
- Door een bijdrage aan de cursuskosten in het kader van de MacSharry-regeling heeft het AOC besloten de cursusgelden voor een cursus Bijenteelt voor Beginners voor één jaar vast te stellen op f 164,-. Gedagdigden kunnen zich aanmelden bij het secretariaat van de Bond.
- Kennis wordt genomen van de verslagen van de vergaderingen van de Regiobesturen en Werkgroepen.
- De heer L. van de Goor zal namens de Bond de vergadering bijwonen van de Contactcommissie Tuinbouw-Bijen en daarin voorstellen om de verhuurprijs jaarlijks met een bepaald percentage te verhogen.
- De heer L. Hensels heeft aangekondigd te willen stoppen met zijn bestuurswerkzaamheden. De voorzitter betreurt dit maar respecteert het besluit en zegt toe hierop tijdens de Algemene Vergadering terug te komen.

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Staat u mij toe dat ik het vuilbroed dit keer maar eens terzijde laat. Dat er nieuwe uitbraken zouden komen, was te voorspellen en dat zal volgend jaar ook zo zijn. Weet dat we de zaak niet laten sloffen en op diverse plaatsen werkt men aan het plan voor volgend jaar. We komen daarop terug.

We hadden een leuke en constructieve 'brainstormsessie' met een aantal mensen over de jubileumviering in 1997. Over 36 maanden, zei men en dat is niet veel, en nu zijn het er nog 35. Enkele aanbevelingen van het HB, zoals een aparte commissie, een comité van aanbeveling en de taakverdeling tussen commissie en HB werden overgenomen. En wij kregen de aanbeveling om de viering zowel centraal – met een symposium – als decentraal, dus bij de groepen te houden. Nu is het zaak om de commissie te benoemen en suggesties voor creatieve, organisatorisch begaafde en sponsorachtige VBBN-ers die daarvan deel kunnen uitmaken, zijn van harte welkom.

Dan was er de septembervergadering van HB met de groepsbesturen. De derde al weer. Ik vond deze beter dan de vorige in die zin dat men kritischer was en de welwillende houding van 'geef ze even de tijd' minder was. Ik hoorde vandaag iemand zeggen: 'wees kritisch maar kom niet met kritiek'. Als je deze zin tot op het bot uitrafelt, ontdek je wellicht geen verschil. Maar ik moest onmiddellijk aan deze bijeenkomst denken. Men was kritisch maar in de zin van bijsturen zodat het beter wordt. Niet van afremmen en dwarsliggen. Men krijgt steeds meer in de gaten dat men als tussen-bestuurslaag wel degelijk invloed op de gang van zaken kan uitoefenen. En het HB wil niets liever.

Het eerste concept van het beleidsplan is stevig doorgesplit en dat ligt in gewijzigde vorm nu bij de secretarissen. We zijn het eens geworden over de notitie 'Taken van het groepsbestuur' en de notitie 'Commissies' zodat taakverdeling en samenwerking tussen HB en groepsbestuur en tussen groepsbestuur en commissies nu helder is. Weer een stap verder in de nieuwe bestuursstructuur. De volgende stap is dat wij enkele nieuwe commissievoorzitters zoeken, voor Ziektebestrijding, Drachtplanten en bestuiving en vooral Onderwijs. Bent u geïnteresseerd, bel mij dan! Als nieuwe voorzitter Commissie Honing verwelkom ik mevrouw Eva Schild uit Bussum. Tenslotte werden we het eens over een samenwerkings-overeenkomst die gebruikt kan worden tussen groeps-

bestuur en verenigingsbesturen om de financiële verantwoordelijkheid van projecten die men start, goed te regelen. Daarmee is de noodzaak van statuten voor de groepsbesturen vervallen. Met dank aan onze juridisch adviseur.

Een zaak die mij de laatste weken indringend bezig houdt is de financiering van de Ambrosiushoeve. Eerder meldde ik dat ik deel uitmaak van een werkgroep van het Landbouwschap. Zoals de zaak er nu voor staat wil het Landbouwschap dat we een extra financiering vinden van circa twee ton. Ik heb inmiddels de andere bonden gevraagd mij te helpen in het advies dat ik moet uitbrengen. Wat dat wordt is nog niet bekend.

Wél een persoonlijke opinie van mij. Ik vind dat wij de Ambrosiushoeve niet kunnen missen. Alle gepraat dat er alleen maar voor hommels wordt gewerkt, wijs ik als onzin van de hand. Zowel direct als indirect komen de bijen aan hun trekken. Minder dan we zouden willen en dat vinden De Ruijter en de zijnen ook, en het is een gevolg van de opgelegde reorganisatie. Bezoek daarom de voorlichtingsavonden alvorens te oordelen. Vorig jaar zei iemand op de ledenvergadering van de ABTB: 'Ik zag er niks in, maar na hun voorlichting stel ik voor de bijdrage van f5,- te verdubbelen'. Wij imkers moeten nu eens stoppen uitsluitend te kijken naar ons directe voordeel. In de gesprekken met de overheid moeten wij de brede bestuivingsfunctie – voor land- en tuinbouw en voor de natuurlijke flora – benadrukken. Daarom moeten wij als imkers ook breder gaan kijken en denken. Zelfs als dat financiële consequenties zou hebben. Ik heb het eerder gezegd en doe het opnieuw: er ontstaat een andere financiële situatie. Daar zijn wij niet blij mee, maar het is naïef om dat te ontkennen.

Ik zei laatst tegen Muntjewerf: had je behalve de bestuursstructuur ook nog niet even de financiën kunnen regelen en het vuilbroed kunnen voorkomen? Hij had er niet aan gedacht, verontschuldigde hij zich.

312

Centrale contributie-inning

Bij dit nummer (november) van BIJEN heeft u een acceptgirokaart gevonden. Deze kaart is bedoeld om uw contributie voor 1995 mee te betalen. Het bedrag is al ingevuld, het enige wat u hoeft te doen is uw handtekening en uw bank- of gironummer erop te zetten. Wij willen u verzoeken uw contributie zo snel mogelijk over te maken, bij voorkeur nog deze maand. Uw contributie moet uiterlijk 31 december 1994 betaald zijn. Net als bij iedere vereniging en bij ieder abonnement geldt ook bij ons: betalen vóórdat het nieuwe verenigingsjaar begint.

Als uw betaling op 1 februari nog niet is ontvangen, zijn wij genoodzaakt de toezending van BIJEN stop te zetten. Ook bent u dan niet verzekerd en kunt u geen stem uitbrengen op de Algemene Ledenvergadering. Dus, aarzel niet en vul nog vandaag uw acceptgirokaart in.

Programma VBBN Drente

18 november Beilen; Aanvang 20.00 uur.

Jan Veenhof met 'Hygiëne in de ruimere zin ...'. Steeds actueler in deze nare tijd van oprukkend Amerikaans vuilbroed is het hygiënisch imkeren. Hygiëne is een eerste vereiste voor een gezond bijenvolk en dit heeft de imker zelf in de hand. Helaas kun je desondanks toch getroffen worden door een besmetting. We gaan deze avond uit van een grote opkomst: deze spreker mag u niet missen!

20 januari Beilen; aanvang 20.00 uur.

Jan Doevendans, bekend publicist en ook van radio-programma's (o.m. Vroege Vogels) zal praten over 'alles is overal': de plaats van insecten, met name bijen, in de natuur als onderdeel van het grote geheel waarin ook zwaluwen, vleermuizen en egels de zaak laten bloeien en ons blijven boeien. Een feest om hem te horen vertellen!

17 februari Beilen; aanvang 20.00 uur.

Gosse van de Velde komt vertellen hoe je als imker de juiste voorwaarden kunt scheppen om met optimale volken uit te winteren. Ook deze avond is een must!

18 maart Beilen; aanvang 10.00 uur.

Dr. Pieter Blaauw, bijenteeltleraar, maar ook longarts en bekend als een van de deskundigen op het gebied van allergie tegen bijen- en wespengif en de behandeling hiervan. Dr. Blaauw komt van Helmond naar Beilen met een boeiende lezing, verrassend helder en enthousiast gebracht. Niet alleen voor imkers, maar ook huisgenoten en zelfs 'gewone mensen' zijn welkom.

Deze lezingen worden gehouden in het Wilhelminagebouw, Wilhelminaplein 2, Beilen.

Inl. Catherine Reker, 050-184505.

Imkers uit Litauen in ons land

Frans Janssen

Wat buitenlands bezoek betreft zijn we in het Bijenhuis in Wageningen wel iets gewend. Japanners, Zweden, Duitsers, Engelsen. Australiërs, veel Belgen en onlangs nog Hongkong-Chinezen waren bij ons op bezoek. Echter nog nooit mensen uit Litauen. Op een symposium in Tsjechië in november 1993, waren via Aad de Ruijter en Joop Beetsma contacten gelegd en zo kwamen op 3 juli jl. Prof. Balsekas, voorzitter van de Litauische Imkersbond, Dr. Salinka, redacteur bijenteelt en Sig. Uselis, handelaar in imkersartikelen, naar ons land, nadat ze eerst enkele dagen bij Prof. van Laere in Gent waren geweest. De Ambrosiushoeve was het eerste excursiedoel, waar ze een volle dag lang kennis hebben kunnen nemen van de onderzoekswerkzaamheden. Vervolgens kwamen ze naar het Bijenhuis. Alle afdelingen werden bezocht, waarvan de timmerwerkplaats, de kunststratproductie en vooral de winkel met het enorme assortiment de meeste indruk maakten. Op de vakgroep Entomologie van de LUW was Joop Beetsma onze gastheer. Met een mini-college gaf hij een schets van de LU en van het onderzoek aan de varroamijt. Na een rondleiding over de diverse onderzoeksafdelingen en een bezoek aan de bijenstal werd dit onderdeel afgerond. Tussendoor ook nog even in

'Zó groot zijn de imkers en de bijen in Holland!' V.I.n.r. Dr. Salinka, Maarten van de Weg (comité van ontvangst), Sig. Uselis en Prof. Balzekas. foto: Frans Janssen

Renkum de uitbundig bloeiende phaceliavelden in het kader van de braaklegging bezocht en toen op weg naar de Hortus in Groningen, waar wederom een programmaatje werd afgewerkt. Vermoeid, maar boordevol indrukken zijn de bezoekers via Denemarken naar huis gereisd.

Bijenhouden in Litauen, hoe is dat?

Uit de gesprekken hebben we een aardige indruk gekregen van de bijenhouderij aldaar. Prof. Balzekas, thans gepensioneerd, maar nog zeer actief, leidde de Afdeling Bijenteelt van het Instituut voor Akkerbouw in Vilnius met een team van vijf wetenschappers, ondersteund door zes laboranten. Litauen, dun bevolkt, telt ca. 2.500 imkers, die allen lid zijn van dezelfde bond. Prof. Balzekas, voorzitter van die bond, vertelde, dat ze slechts f6,- per jaar aan contributie betaalden. De voornaamste bezigheid van de bond is het opkopen van praktisch alle honing tegen een vaste prijs. Het verpakken, bottelen en verkopen doet de imkersbond, die na aftrek van de gemaakte kosten, 15% inhoudt. In een natuurtijdschrift, waar de imker zich op moet abonneren, zijn elke maand vijf pagina's gereserveerd voor de bijenhouderij. Er zijn veel imkers met zo'n 200-500 volken, die gehouden worden in Dadantkasten met één of twee honingkamers. De hoofddracht is rode klaver, waarvoor helemaal overgeschakeld is op Kaukasische bijen, vanwege hun langere tong! Prof. Balzekas noemt deze bij 'Rotklee fähig!' Goede jaren geven een opbrengst van 40-50 kg honing per volk! De voorzitter houdt zelf ook nog een 50-tal volken, een broodnodige aanvulling op zijn pensioen! De varroamijtbestrijding gebeurt massaal met een eenmalige behandeling met het in ons land niet toegelaten middel Amitraz. Voor de 'zwarte bij' heeft men een reservaat ingericht in het Middenlitauise heuvelland ter grootte van zo'n 20.000 ha..

Vrijheid, maar ook blijheid?

De jonge democratie, sedert enkele jaren op eigen benen, hoopt op veel steun en sympathie uit het westen. Na jarenlange centralistische bevoogding door het grote Sovjet-Rusland is er nog veel in te halen. Bij een gemiddeld maandinkomen van ca. f360,- is f3,- voor een potje 'Medus' pure luxe. De werkloosheid is erg hoog, vooral onder de jongeren, die volgens onze gasten met handeltjes

wat proberen te verdienen. Voor gepensioneerden en ouden van dagen is het continu proberen de eindjes aan elkaar te knopen. Met gemengde gevoelens werd afscheid genomen. Enerzijds omdat we onze Litauise gasten goed hadden kunnen ontvangen, anderzijds voelde ik me, nadat ik ze even op de autobaan naar Groningen had gezet, enigszins verlegen over onze welvaart. Hartelijk dank nog aan de familie Van Roekel uit Bennekom en de familie Kurvink uit Veendam, die de drie B's, bed, bad en brood, gastvrij voor hun rekening hebben genomen.

bijen FAMILIEBERICHTEN

Op 7 september jl. is op 56-jarige leeftijd overleden de heer

ir. J.A. VAN DEN BERG

Hans van den Berg was reeds enige tijd ernstig ziek. Vanaf 1991 vervulde hij de functie van bedrijfsdeskundige Bijenhouderij bij het Informatie en Kennis Centrum voor de Akker- en Tuinbouw te Hilvarenbeek. Daarvoor was Hans gedurende een lange reeks van jaren werkzaam als Consulent bij het Consulentschap voor de Akker- en Tuinbouw te Tilburg, waar hij leiding gaf aan de regionale landbouwvoorlichtingsdienst in Noord-Brabant. Hans trad in 1963 in dienst bij het Ministerie van Landbouw en Visserij bij het toenmalige Rijks-tuinbouwconsulentschap voor Bodemaangelegenheden in Wageningen.

Wij hebben Hans leren kennen als iemand die werkte met grote inzet, deskundigheid en medemenselijkheid. Wij verliezen in hem een zeer gewaardeerd collega.

Zijn vrouw en kinderen wensen we veel sterkte toe om dit verlies te dragen.

Ir. A. van der Linden, consulent IKC

Op 25 juli 1994 is overleden onze gewaardeerde collega-imker

JAN KRAGT

op de leeftijd van bijna 47 jaar. Jan Kragt is altijd actief betrokken geweest bij de vereniging. We verliezen in hem een integere persoonlijkheid, die we binnen onze vereniging zullen missen.

Wij wensen zijn familie veel sterkte toe bij het verwerken van dit verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Wezep-Hattem